

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

Кафедра богослов'я

Освітня програма

«Християнська педагогіка та організація дозвілля»

Магістерська робота

**ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ЕТИКИ В
ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

Студентки 2-го курсу
Мартинишин Олени (с. Меланії)

Науковий керівник:
Олена Невмержицька
доктор педагогічних наук,
професор

Рецензент:
Глова о. Іван Іванович
доктор PhD богослов'я

Львів 2024

ЗМІСТ

Список умовних позначень та скорочень	4
Вступ	5
Розділ 1. Теоретичні основи використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках християнської етики в початковій школі	10
1.1. Історичні аспекти взаємодії закладів освіти та Церкви у духовному та моральному становленні дитини.....	10
1.2. Дослідження теоретичних основ ролі предмета християнської етики у розвитку духовно-моральної складової особистості молодшого школяра.....	14
1.2.1. Початкова школа як основа формування особистісного та морального потенціалу, патріотичної позиції дитини	15
1.2.2. Значення Церкви у розвитку духовно-моральної складової особистості: християнська етика у Новій українській школі.....	19
1.3. Основи використання ІКТ у сучасному освітньому процесі початкової школи.....	24
Висновки до розділу 1	29
Розділ 2. Методичні підходи до організації освітнього процесу з вивчення християнської етики у початковій школі з використанням засобів ІКТ	31
2.1. Аналіз програми та посібників з християнської етики для 1-4 класів загальноосвітніх закладів	31
2.2. Аналіз методів та підходів до вивчення християнської етики у початковій школі та душпастирського супроводу освітніх процесів	37
2.3. Методологія та організаційні умови використання ІКТ та цифрових інструментів з учнями початкових класів в умовах онлайн та офлайн навчання	43
2.3.1. Освітні можливості ІКТ та цифрових інструментів в умовах організації навчання початкової школи	44
2.3.2. Форми використання та методологія впровадження ІКТ та цифрових інструментів в освітній процес початкової школи	47

Висновки до розділу 2	53
Розділ 3. Дослідження можливостей та ефективної організації впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на уроках християнської етики в початковій школі	54
3.1. Розробка програми впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на уроках християнської етики в 1-4 класах загальноосвітнього закладу.....	54
3.2. Рекомендації вчителям щодо організації ефективного навчання на уроках християнської етики.....	63
Висновки до розділу 3	67
Висновки	69
Список джерел і літератури	72
Додатки.....	79

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

МОН – Міністерство освіти і науки України

ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології

ЕОР – електронні освітні ресурси

E-Learning – електронна форма освіти

ВСТУП

Актуальність теми. В сучасних умовах значення та роль виховання дитини на засадах християнської моралі та цінностей, становлення особистості, духовно-моральне виховання молодого покоління неможливе без тісної співпраці школи та Церкви. Сучасні українці стикаються з численними викликами, деякі з яких неспроможні зрозуміти та адаптуватися до них. Пандемія, військові дії на Сході країни, які переросли у повномасштабну війну, необхідність для багатьох сімей полишити свої домівки та стати переселенцями, знаходитися протягом значного часу в зоні бойових дій та терористичних атак – все це деморалізує населення нашої країни, викликаючи значні зміни у світосприйнятті дійсності та порушенні системи цінностей людини.

В умовах реформування освітніх процесів в Україні необхідним та нагальним є впровадження нових технологічних рішень у навчання та виховання молодого покоління, але потрібно при цьому враховувати кризові явища в країні. Тому актуальним питанням є ефективне вивчення предмета християнської етики та впровадження в організацію навчання складових інформаційно-комунікаційних технологій, які стають базою активізації пізнавальних інтересів дітей, мотивації до навчання, починаючи з перших кроків у школі. Організація ефективного освітнього процесу на уроках християнської етики стане основою для підвищення національної свідомості дітей, опанування їх християнськими цінностями вже сьогодні, що у перспективі стане основою для якісних змін в системі становлення та освіти молодого покоління українців. Низький фаховий рівень педагогів або їх небажання брати участь саме у духовному вихованні дитини, а натомість зосередження на опануванні дитиною суто предметними знаннями призводять до неналежної підготовки дітей до життя в сучасних умовах значних викликів, до низького морального та ціннісного рівня учнів.

Тому спільні зусилля школи та Церкви як осередків духовно-морального виховання дітей в сучасній Україні в умовах значних викликів, пошуки нових можливостей, сучасних засобів, методів та підходів з використанням

інформаційно-комунікаційних технологій в процесі розв'язання питань, підвищення ефективності навчання християнської етики стали предметом дослідження в даній роботі.

Проблематика дослідження: сучасні методи, підходи та перспективи взаємодії школи та Церкви в процесі навчання молодших школярів християнської етики засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Об'єкт дослідження: інформаційно-комунікаційні технології як засоби підвищення ефективності навчання християнської етики в початковій школі.

Предмет дослідження: особливості впровадження ІКТ в процесі вивчення християнської етики в початковій школі.

Мета дослідження: обґрунтувати доцільність та дослідити організаційні і педагогічні умови для впровадження засобів інформаційно-комунікаційних технологій в процес вивчення християнської етики в початковій школі.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання дослідження:**

1. Дослідити історичні аспекти взаємодії закладів освіти та Церкви у духовному та моральному становленні дитини, роль предмета християнської етики у розвитку духовно-моральної складової особистості молодшого школяра.
2. Здійснити аналіз методів і підходів до вивчення християнської етики у початковій школі та душпастирський супровід освітніх процесів.
3. Проаналізувати основи використання ІКТ у сучасному освітньому процесі початкової школи та дослідити методологію і організаційні умови застосування ІКТ з учнями початкових класів в умовах онлайн та офлайн навчання християнської етики.
4. Здійснити аналіз програм та посібників з християнської етики для 1-4 класів загальноосвітніх закладів.
5. Розробити програму та рекомендації вчителям щодо ефективного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на уроках християнської етики в 1–4 класах загальноосвітнього закладу.

Методи дослідження: для досягнення поставлених завдань магістерської роботи будуть використані загальнонаукові методи: опрацювання літератури – метод оглядовий, аналітичний; збір інформації; метод теоретичного аспекту: збір та узагальнення наукових праць, статей, публікації, методичних розробок; метод аналізу, синтезу щодо співпраці Церкви із загальноосвітніми закладами та вдосконаленні процесів вивчення християнської етики у початковій школі засобами використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Гіпотеза дослідження: використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках християнської етики у початковій школі є ефективним засобом підвищення рівня опанування учнями християнських цінностей, їх морального та духовного розвитку та фахового і духовного рівня вчителів у співпраці Нової української школи та Церкви.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період від початку відродження УГКЦ в Україні в 90-х роках ХХ століття до сучасних днів для дослідження співпраці Церкви та школи в духовно-моральному вихованні дітей та аналізу запровадження навчання в Новій українській школі предмета християнської етики та підвищення ефективності процесу її вивчення сучасними засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Інформаційну базу дослідження склали підручники та документальні матеріали з історії та сучасності, наукові статті, публікації, дослідження та розвідки з теми дослідження.

Джерельну базу дослідження склали державні законодавчі акти, дисертації та статті науковців, в тому числі з питань впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітні процеси початкової школи, програми та посібники з християнської етики, документи та офіційні ресурси УГКЦ з християнського виховання дітей, ресурси з мережі Інтернет за темою дослідження.

Серед основних джерел, які використані для написання магістерського дослідження потрібно виділити наступні: документи Церкви – Біблія. Новий заповіт; Святе Письмо у перекладі о. Івана Хоменка; Катехитичний правильник

Української Греко-Католицької Церкви, збірник навчально-практичних матеріалів Комісії у справах виховання УГКЦ «Шляхом душпастирського служіння в освіті»; Вибрані документи церкви про католицьку школу, виховання, освіти; праці Митрополита Андрія Шептицького; Апостольське повчання *Verbum Domini* Папи Венедикта XVI; матеріали офіційного ресурсу Патріаршої катехитичної комісії УГКЦ.

Праці щодо аспектів застосування ІКТ в межах освітнього процесу загальноосвітніх закладів, зокрема початкової школи: О. Андреева та ін., Ю. Бацюка та О. Сокур, Т. Близнюка, П. Гусак, М. Михайліченко та Я. Рудик, Н. Морзе, О. Пометун та Л. Пироженко, Л. Шелестова, Д. Широков та інші.

Духовно-моральне виховання дітей в межах освітніх закладів, зокрема молодших школярів було розглянуто за допомогою досліджень І. Богуш та ін., Н. Бондаренко, Йовенко та І. Терешко, М. Михайлишина, Л. Сіданіч та інші.

Було вивчено та проаналізовано методологію та рекомендації щодо навчання предмету «Християнської етики» в межах загальноосвітніх закладів на базі посібників та методичних розробок: Г. Добуш, Г. Каліберда, Ю. Колісник-Гуменюк, В. Чирка, Горобець, М. Барбі, Г. Сохань та ін., М. Царук, О. Цюрак, О. Шумська та інші.

Опрацьовано та проаналізовано праці вітчизняних дослідників з теми дослідження, що стосуються впровадження інноваційних методик навчання у Новій українській школі та ролі духовної складової щодо комплексного підходу до формування особистості молодших школярів: В. Бусел, Л. Ведмідь, В. Городиської, М. Грищенко та ін., Т. Жиденко та І. Лонська, В. Іськова, С. Кириленко, С. Лондар та інші.

Структура і обсяг роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та літератури, який включає 69 позицій, 2 додатка. Основна частина роботи викладена на 71 сторінках. Загальна кількість сторінок в роботі 81.

У першому розділі даної роботи розглянуті питання теоретичних основ використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках

християнської етики в початковій школі, в тому числі історичні аспекти запровадження предмета християнської етики в освітні процеси Нової української школи.

У другому розділі проводиться аналіз можливостей та методології організації освітнього процесу з вивчення християнської етики у початковій школі з використанням засобів ІКТ.

У третьому розділі досліджуються методи та прийоми ефективної організації впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на уроках християнської етики в початковій школі.

Кожний розділ роботи має окреме спрямування: теоретичні основи взаємодії Церкви та школи у запровадженні предмета християнської етики, методологія та підходи до впровадження ІКТ у вивчення християнської етики в початковій школі та рекомендації до організації процесів навчання християнської етики засобами інформаційно-комунікаційних технологій. У списку джерел та літератури представлені джерела, які стали основою дослідження.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ЕТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

1.1. Історичні аспекти взаємодії закладів освіти та Церкви у духовному та моральному становленні дитини

Особлива потреба у формуванні молодого покоління як гармонійно та всебічно розвинених особистостей з різнобічними знаннями, духовно-моральними та естетичними якостями стала очевидною в умовах демократизації та гуманізації нашого суспільства, що визначається важливістю попереднього виховного досвіду. Пріоритетом сьогодення є виховання у дітей любові до рідного краю, родини та Батьківщини на основі християнських цінностей і традицій.

В. Городиська зазначає, що «споконвіку український народ був глибоко емоційним та духовним, але з плином часу, особливо в добу атеїзму, духовні цінності почали нівелюватися, поверховим стало моральне становлення дітей. І нині без перебільшення можемо стверджувати, що так звана «духовна ніша» лише починає заповнюватися»¹.

До християнських цінностей належать пізнання Бога як першопричини Всесвіту, походження життя на землі, створення людини, мети та сенсу людського існування, а також потреба духовного оновлення через віру в Ісуса Христа. Тому формування духовності людини має починатися, перш за все, з формування основ християнського світогляду, який ґрунтується на істині про Бога і сприяє формуванню в ньому духовності та моральності, що є незмінним постулатом впродовж багатьох віків. Відсутність морально-духовних цінностей шкодить розвитку особистості та психічному здоров'ю людини. Позитивний

---

¹ Городиська В. В. *Програмне забезпечення духовного виховання у сучасних вітчизняних закладах дошкільної освіти* // Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Глухів 2017, 242.

християнський зміст повинен закладатися в душу дитини змалку не як щось зовнішнє і тимчасове, а як відповідь на найглибші потреби її духу².

Стосовно визначення особливого значення дитини з позиції Церкви у Катехитичному Правильнику УГКЦ³ наводяться слова з Євангелія від Матвія, коли Господь закликає людей стати, як дитина, відзначаючи особливий природній духовний стан дітей:

Підійшли до Ісуса тоді Його учні, питаючи: Хто найбільший у Царстві Небеснім? Він же дитину покликав, і поставив її серед них, та й сказав: Поправді кажу вам: коли не навернетесь, і не станете, як ті діти, не ввійдете в Царство Небесне! Отже, хто впокориться, як дитина оця, той найбільший у Царстві Небеснім. І хто прийме таку дитину одну в Моє Ім'я, той приймає Мене⁴ (Мт 18, 1-5).

Як зазначає І. Сіданіч, у період становлення та розвитку національної школи (початок ХХ ст.) духовно-моральне виховання було заснованим на християнській етиці. Результатом теорій духовно-морального виховання стало формування християнського світогляду, гуманістичних рис людини, залучення молоді до активної добродійної діяльності. Суть виховного процесу полягала в засвоєнні морально-етичних норм на релігійних засадах. Підвищення моральності особистості трактувалося як процес безперервного виховання людини протягом усього життя⁵.

Автор зазначає, що в цей період виховання в закладах освіти базувалося на духовно-моральних християнських засадах, при цьому зберігався звичаєвий порядок, устрій школи, церковні свята, урочистості, традиційні християнські заходи в урочний і позаурочний час. Важливе значення для духовно-морального виховання дітей мали його національні аспекти. Хоча школа була проголошена світським закладом, формально вона не була відокремлена від Церкви. Світські та церковні інституції співіснували впродовж усієї доби новітньої української революції та були правочинними⁶. Церква надавала

² Богуш, І. Л. та ін. *Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях*: навчальна програма. Київ: ВБФ «Східноєвропейська гуманітарна місія», 2019, 7.

³ *Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви*. Львів., 1999, 78.

⁴ *Євангеліє від Матвія*. Біблія. Новий заповіт / пер. І. Огієнка, Глава 18, 1-5.

⁵ Сіданіч І.Л. *Духовно-моральне виховання дітей у вітчизняній школі (ХХ – перша чверть ХХІ століття)*. Київ 2014, 29.

⁶ Сіданіч І.Л. *Духовно-моральне виховання дітей у вітчизняній школі (ХХ – перша чверть ХХІ століття)*, 30.

великого значення духовному зціленню українців. Просвітницько-педагогічна діяльність духовенства обґрунтована відповідно до основних ідей духовно-морального виховання дітей⁷.

У першій половині ХХ століття позицію Греко-Католицької Церкви формував Митрополит Андрей Шептицький. За час перебування на митрополичому престолі Андрей Шептицький зумів завоювати авторитет серед українського народу та інтелігенції. У своїх виступах він приділяв особливу увагу питанню патріотизму, відстоюванню та вихованню любові людей та до рідної землі.⁸ В одному зі своїх пастирських послань Владика Андрей Шептицький порушує питання християнських шкіл для молоді в Україні. Цим листом він хоче поінформувати український народ, особливо молоде покоління про важливість українських та християнських шкіл. Звертаючись до священнослужителів і мирян з питання християнських шкіл для молоді в Україні, Владика Андрей Шептицький висловлював велику потребу в церковних закладах, які могли б забезпечити виховання й освіту дітей, що є актуальним і до наших днів, коли вплив Церкви та батьків дитини на виховні процеси у школах значно знизився⁹.

Коли йдеться про християнську освіту, ми повинні глибоко розуміти, що духовні та освітні аспекти відіграють важливу роль у формуванні християнського населення. Митрополит Андрей, цитуючи Григорія Богослова, переконливо доводив, що освіта – це «мистецтво мистецтв»¹⁰. Адже суть християнського виховання полягає в любові до Бога. І вже багатогранне значення поняття «любити» включає також знання, життя з ним і для нього і, нарешті, розуміння його. Проте варто зауважити, що питання освіти та виховання базується на певних базових речах, які є принципами християнської освіти. Андрей Шептицький перелічує три основні принципи будь-якої освіти: важливість збереження невинності дитини; прищеплення дітям таких чеснот, як

⁷ Сіданіч І.Л. *Духовно-моральне виховання дітей у вітчизняній школі (ХХ – перша чверть ХХІ століття)*, 32.

⁸ Михайлишин М. *Національно-патріотична діяльність митрополита Андрея Шептицького*.

⁹ Митрополит Андрей Шептицький. *Християнська школа для української молоді // Пастирські послання (1918-1939)*, т. 12, Львів 2009, 430-434.

¹⁰ Митрополит Андрей Шептицький, *Про виховання // Пастирські послання*, т. 3, Львів 2009, 515.

смирення, мужність і жертвність; необхідність навчити їх основам християнської молитви¹¹.

В період з 30-х до 90-х років ХХ століття відбулася повна й остаточна уніфікація української освіти згідно з єдиними державними радянськими стандартами. Згідно із законодавчими положеннями радянської влади, Церква відокремлювалася від держави, а школа від Церкви. Декларування свободи совісті радянських громадян виявилось насадженням атеїстичних поглядів у формі жорсткої антирелігійної пропаганди. Упроваджувалися альтернативні підходи до справи духовно-морального виховання дітей, зі шкільних програм вилучалися предмети духовно-морального змісту¹².

Починаючи із листопада 2000 року юрисдикція Глави Української Греко-Католицької Церкви та синоду єпископів поширилась на території всієї України. Одним з пріоритетних напрямків у розвитку Церкви у незалежній Україні є її наукова та освітня діяльність. Її метою було налаштування виховного та освітнього процесу так, щоб він охоплював усі ланки, починаючи від дошкілля до університетського рівня¹³.

Папа Венедикт XVI у своєму Апостольському повчанні *Verbum Domini* називає середовище закладів освіти «особливим місцем зустрічі Слова Божого з культурами», а отже, душпастирі повинні приділяти особливу увагу цьому середовищу і заохочувати глибоке знання Святого Письма, з якого можна почерпнути сучасні плідні культурні результати. Освітні центри, які підтримує католицький світ, роблять унікальний внесок у розвиток культури та освіти, і це, як наголошує Папа Венедикт XVI слід визнати. Крім того, як зазначено «не варто нехтувати навчанням релігії, старанно готуючи для цього вчителів. У багатьох випадках воно стає для учнів єдиною нагодою почути послання віри. Добре було б у рамках цього навчання заохочувати до пізнання Святого

¹¹ Митрополит Андрей Шептицький, Про виховання // Пастирські послання, т. 3, Львів 2009, 522.

¹² Сіданіч І.Л. Духовно-моральне виховання дітей у вітчизняній школі (ХХ – перша чверть ХХІ століття), 31.

¹³ Іськів В. За духовну свободу. До тридцятиріччя початку виходу УГКЦ з підпілля – 4 серпня 1987 року. Львів 2016, 120-123.

Письма, долаючи давні й нові упередження та намагаючись зрозуміти його правду»¹⁴.

В процесі вивчення матеріалів щодо аспектів взаємодії закладів освіти та Церкви у духовному та моральному становленні дитини виявлено, що саме духовно-моральному вихованню в часи впливу Церкви на освіту та виховання молодого покоління українців приділялося багато уваги. Відтак з відродженням Церкви у незалежній Україні завданням педагогів і катехитів є проваджувати в освітньому процесі прищеплення духовних та моральних цінностей на системній основі та впровадження нових ініціатив щодо виховання свідомого християнина та громадянина своєї держави.

1.2. Дослідження теоретичних основ ролі предмета християнської етики у розвитку духовно-моральної складової особистості молодшого школяра

Великою мірою успіх дітей в опануванні умінь та норм поведінки ґрунтується на наслідуванні зразків дорослих. Прагнення дитини до наслідування має узагальнений характер, переходячи від конкретної до всієї поведінки дорослих і взаємин з оточенням. Діти молодшого шкільного віку, які у дошкільному віці відкрили для себе «світ речей» та правил поведінки у колективі однолітків, переходять до «відкриття світу людей» та суспільних норм і духовно-моральних цінностей.

У словниках сучасної української мови та професійної педагогіки зазначено, що *виховання* – це «сукупність знань, культурних навичок, поглядів, що становлять загальний рівень духовного розвитку людини і є наслідком систематичного впливу, навчання»¹⁵; це «процес цілеспрямованого управління формуванням та розвитком особистості у відповідності з вимогами суспільства...формування соціально активної, гуманістично спрямованої особистості яка у своїй життєдіяльності керується загальнолюдськими (честь,

---

¹⁴ Папа Венедикт XVI. *Апостольське повчання Verbum Domini*. Львів 2011, 161.

¹⁵ Бусел В.Т. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* Київ – Ірпінь 2009, 159.

совість, людська гідність, соціальна справедливість) і культурно-національними (працелюбність, волелюбність і т. ін.) цінностями»¹⁶.

Таким чином, для успішного розвитку особистості дитини необхідна єдність значних зусиль освітніх закладів, сім'ї, душпастирів та церковної спільноти. Високі соціальні запити до рівня освіти та морально-духовного розвитку нового покоління українців, його готовності до життя і праці можуть бути задоволені лише за умови підвищення ролі християнського виховання у цьому питанні. Взаємодія освітніх закладів та Церкви є одним із головних принципів організації роботи по навчанню та вихованню школярів та важливим чинником створення сприятливих умов для гармонійного розвитку їх як повноцінних особистостей та громадян.

1.2.1. Початкова школа як основа формування особистісного та морального потенціалу, патріотичної позиції дитини

Новий зміст організації навчання, розвитку дитини, а особливо виховання зумовлює підготовку вчителів і методистів до роботи в умовах впровадження програмного змісту, педагогічно-методичного супроводу до використання нових методів виховної взаємодії з дітьми, що передбачає використання ідей партнерства, розвиток їх моральних, психічних та фізичних характеристик, свідоме та відповідальне повноцінне виховання громадян, шанування українських традицій, знання та розуміння історії, культури та сучасних ідей розбудови незалежної держави. Чіткі акценти мають бути зроблені на повагу до Батьківщини, цінностей християнської релігії, гордості за приналежність до української нації тощо.

Період молодшого шкільного віку характеризується періодом інтенсивних розумових та фізичних дій в плані накопичення духовних сил. Саме в цей час підсилюється активність мозку, зумовлюючи активні процеси вищої нервової діяльності. Вже в початковій школі пріоритет цілей навчання змінюється: на

---

¹⁶ Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. А.В. Семенової. Одеса 2006,39.

перший план виходить нестандартне мислення, що забезпечує його пізнавальну функцію, інтелектуальний розвиток дитини¹⁷.

Автори монографії «Інноваційні технології навчання учнів початкових класів» зазначають, що ефективність впливу необхідної інформації ще більше посилюється, орієнтуючись на неврологічні та психологічні процеси дитини молодшого шкільного віку. Але залежно від ступеня професійно організованої навчальної діяльності швидко розвиваються і вдосконалюються такі психічні процеси, як сприйняття, уява, пам'ять, увага дитини, відбувається задіяння різних аналізаторів (слуху, зору, дотику, смаку), що сприяє розподілу уваги. Крім помітних предметів і явищ навколишньої дійсності, діти молодшого шкільного віку можуть однозначно розрізнити непомітні, незначні деталі. Особливістю дітей цього віку є потреба зрозуміти, що відбувається навколо, щоб знайти детермінанти навколишньої дійсності¹⁸. Основні характеристики розвитку молодшого школяра представлені у Додатку А.

Персоналізація та діалогізація освітнього процесу НУШ вимагають і адекватного врахування особистісного досвідів учнів: почуттів, переживань, емоцій. При їх впровадженні має дотримуватися певна послідовність, від максимальної допомоги вчителя учням, під час виконання навчальних завдань, до поступового зростання їх власної активності в навчанні¹⁹. Це проявляється в необхідності створення системи освіти, в якій найкращим чином використовуються індивідуальні особливості та визначаються подальші перспективи психічного розвитку і гармонійного вдосконалення особистісної структури²⁰. Тому найвпливовішими чинниками, що забезпечують якість початкової ланки загальної середньої освіти є впровадження інноваційних методик особистісно-орієнтованого навчання, виховання та морально-

---

¹⁷ Скрипченко О. В. та ін. *Вікова та педагогічна психологія: навчальний посібник*. 2-ге вид. Київ 2007, 400.

¹⁸ П. Гусак та ін. *Інноваційні технології навчання учнів початкових класів* : монографія. Луцьк 2016, 77.

¹⁹ Михайліченко М.В. – Рудик Я.М. *Освітні технології: навчальний посібник*. Київ 2016, 82.

²⁰ Добровольська Л.Н.– Чорновіл В.О. *Інтеграція навчальних предметів в початковій школі як ефективна форма навчання молодших школярів*: матеріали інтернет-семінару. Черкаси 2017, 183.

духовного розвитку молодших школярів, що також зумовлює технологічність впровадження сучасних методик навчання²¹.

Проте Л. Йовенко наголошує, що надто комп'ютеризоване суспільство, інформатизація при недостатньо грамотному впровадженні суттєво негативно впливає на виховання дітей. Причиною такого погіршення є не результат науково-технічного прогресу, а нездатність і неготовність молоді до належної уваги до своїх дітей²². Питання про те, як виховати дітей так, щоб вони вирости справжніми громадянами, духовно й інтелектуально розвиненими, сповненими національної гідності та гордості, набуває особливого значення на цьому етапі. Педагоги, тісно співпрацюючи з душпастирями, розвивають навички проєктування та створення психологічно безпечного та комфортного освітнього середовища, розробляють методи попередження та вирішення конфліктних ситуацій, уміння аналізувати реальні життєві ситуації у навчанні, опанування вміннями підтримувати дружні стосунки. Залучення душпастирів до кожного етапу навчально-виховної діяльності та надання батькам кваліфікованої допомоги в організації родинного виховання надасть можливість надалі удосконалювати процеси становлення дитини як освіченої, духовно розвинутої особистості.

На необхідності формування духовності в молодого покоління акцентується увага в державних та міжнародних нормативних документах, зокрема Конвенцією про права дитини закріплено, що вона «має виховуватися у дусі взаєморозуміння, терпимості, дружби між народами, миру і загального братерства»²³. Законами України «Про освіту»²⁴, «Про повну загальну середню освіту»²⁵ та Державним стандартом початкової освіти²⁶ визначені організаційні, правові та фінансові засади розвитку та функціонування початкової освіти, яка

---

²¹ Кириленко С.В. *Педагогічна інноватика в новій українській школі // Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи*. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції / за заг. ред. Т. М. Турчин; упоряд. Т.В.Гордієнко. Ніжин 2020, 76.

²² Йовенко Л.І., Терешко І.Г. *Традиційне родинне виховання українців: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*. Умань 2010, 4.

²³ *Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р.*

²⁴ *Про освіту* : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII // *Голос України* № 178-179.

²⁵ *Про повну загальну середню освіту* : Закон України в редакції від 01.07.2022. № 2315-IX. Київ.

²⁶ *Державний стандарт початкової освіти від 21.02.2018. №87*. Київ.

повинна забезпечити розвиток, виховання та навчання, використовуючи надбання вітчизняного та світового педагогічного досвіду, що спрямовано в тому числі на виявлення та розвиток основних здібностей та талантів дитини, задоволення духовних потреб та запитів. Це зумовлює звернення особливої уваги на збагачення досвіду дитини та використання комплексу психолого-педагогічних впливів (виховних прийомів, методів, способів, технологій), що сприяють формуванню гармонійної особистості.

У Національній програмі «Діти України»²⁷ акцентовано на важливому значенні створення сприятливих умов як для фізичного, інтелектуального, так і для духовного розвитку дитини. Міністерством освіти і науки затверджено «Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року», у яких

метою національно-патріотичного виховання визначено становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності²⁸.

Обґрунтування необхідності розвитку духовно-морального виховання в початковій школі особистісно-орієнтованої освітньої парадигми є новим періодом розвитку освіти. Загалом діяльність сучасної української школи, особливо на рівні початкової освіти, базується на таких принципах: демократизація, децентралізація, деідеологізація, гуманізація та гуманітаризація освітнього процесу. В освітній процес ефективно впроваджуються педагогічні прийоми, побудовані на релігійно-етичних засадах християнства²⁹.

Аналіз офіційних документів показує, що основою опанування освітнім курсом духовно-морального спрямування є різнобічно гармонійно розвинена

---

²⁷ Про Національну програму «Діти України»: Указ Президента України від 18.01.1996 р. № 43/96. Київ

²⁸ Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти в Україні: Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022. №527. Київ.

²⁹ Сіданіч І.Л. Духовно-моральне виховання дітей у вітчизняній школі (XX – перша чверть XXI століття). 2014, 26.

особистість з патріотичною позицією, широким духовно-культурним світоглядом, готова до активного життя, самореалізації, виконання своїх загальнолюдських та громадянських обов'язків.

Таким чином, перед сучасною початковою школою стоїть завдання сприяти становленню дитини як самобутньої особистості, розвитку творчого потенціалу та прагненню до самостійної пізнавальної діяльності, починаючи з перших кроків шкільного навчання. В основу освітнього процесу закладені творчі навчальні завдання, які мають стимулювати пізнавальний процес та підвищувати загальну активність учнів, розробка ефективних засобів впливу на почуття та поведінку при стимулюванні пізнавальної активності дітей молодшого шкільного віку у всіх видах діяльності, що мають обов'язкову спрямованість на емоційно-духовний розвиток особистості.

1.2.2. Значення Церкви у розвитку духовно-моральної складової особистості: християнська етика у Новій українській школі

Для забезпечення об'єктивних потреб суспільства МОН ухвалило рішення вивчати в українських школах християнську етику та інші навчальні предмети духовно-морального спрямування за рахунок годин варіативної складової. Введення цих предметів у шкільні програми як альтернативу курсам світської етики розв'язало проблему набуття учнями світоглядних знань, допомогло світським школам налагодити співпрацю у духовно-моральному вихованні, стало першим кроком у зближенні школи та Церкви з метою створення якісних умов морально-духовного виховання молодого покоління українців.

Відповідно до Концепції реалізації національної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа»³⁰, яка є ключовою реформою Міністерства освіти України та має на меті зупинити негативну тенденцію викладання та виховання старими методами. Необхідним та нагальним є перетворити українську школу на важіль соціальної рівності та

---

³⁰ Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р. Київ.

згуртованості, тобто Нова українська школа буде працювати на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти. У рамках цієї моделі початкова школа «максимально враховує права дитини, її здібності, потреби та інтереси, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму»³¹.

Українська вчена В. Городиська наголошує, що *«духовність визначають моральні цінності, які необхідно прищеплювати дітям ще з дошкільного віку (доброчесність, добросовісність, доброта, щиросердність, працьовитість, пошана до старших, віра в Бога)*. Власне вони й формують так званий *«внутрішній стрижень» особистості»*³². Автор зазначає, що одним із найефективніших засобів виховання сьогодні є наповнення дитячого світу духовністю. Це в майбутньому відповідатиме якісним процесам взаємодії людей у суспільстві. Правила духовної педагогіки, поєднання моральних ідеалів із загальнолюдськими цінностями, дотримання етичних норм, прищеплення дитині змалку любові до Бога і ближнього сьогодні мають першочергове значення у формуванні повноцінної особистості, є чинником оздоровлення суспільства³³. Сьогодні нам необхідно реконструювати повну ієрархію освітніх цінностей. І справді варто починати з духовної основи. Тому духовне виховання є таким актуальним для нашої незалежної держави та пріоритетним напрямком діяльності освітян.

Науковці, дослідники у сфері дошкільної та початкової освіти (А. Богуш, В. Жуковський, І. Сіданіч, Т. Саннікова, В. Скрипник, В. Сучок, Т. Оборіна, О. Біда, Т. Яременко) зазначають, що питання духовно-морального виховання особистості на християнських цінностях має велике значення як для батьків і вчителів, так і для суспільства в цілому. Це пов'язано із процесами засвоєння морально-духовних цінностей, коли діти з перших кроків у навчанні мають засвоїти та усвідомити необхідність життя на засадах любові, добра, милосердя, відповідальності, турботи та доброчинності. Європейська цивілізація базується

---

³¹ Концепція Нової української школи: від 27 жовтня 2016 року / Міністерство освіти і науки України. 2018, 17.

³² Городиська В. В. Програмне забезпечення духовного виховання у сучасних вітчизняних закладах дошкільної освіти, 242.

³³ Городиська В. В. Програмне забезпечення духовного виховання у сучасних вітчизняних закладах дошкільної освіти, 242.

на християнських моральних цінностях. Автори наголошують, що потреба в духовності відчувається вже в повсякденному житті. Тому настав час відродити християнську любов як основу існування суспільства, відповідно до сучасного рівня розвитку та необхідного обсягу знань кожної особистості. Потреба у вірі закладена в людині від народження, тому цю потребу слід розвивати та наповнювати християнським змістом³⁴. За І. Сіданіч:

духовно-моральне виховання дітей як цілісна система поєднує засвоєння знань, необхідних для життєдіяльності, формування психологічної готовності до духовно-морального вдосконалення, набуття практичної компетенції, дотримання духовно-моральних норм і правил, виховання інтересу до саморозвитку і самовиховання. Ґрунтується ця ідея на дитиноцентричному підході до справи виховання і спрямовується на духовно-моральне зростання особистості дитини та практично втілюється засобами християнської етики і навчальних предметів духовно-морального спрямування під час засвоєння основ наук та в процесі виховання³⁵.

Разом з тим автор підкреслює, що духовні цінності дітей молодшого шкільного віку мають свою специфіку, зумовлену віковими особливостями, соціальною незрілістю, особливостями навчально-пізнавальної діяльності, коли для повноцінного формування якостей особистості рекомендується залучення дитини до духовних цінностей поступово, починаючи з початкових етапів. Головне – створити умови для того, щоб учні стали суб'єктами діяльності, тобто засвоїли духовно-моральні цінності, які викликають певні емоційні переживання³⁶. Питання викладання християнської етики у школах, розповів Глава УГКЦ, було в центрі уваги на всіх зустрічах Всеукраїнської ради Церков із Міністерством освіти і науки України. Блаженніший Святослав у 2021 році на онлайн-зустрічі з директорами та вчителями католицьких шкіл УГКЦ зауважував, що «Попередні очільники Міносвіти вважали, що не потрібно окремого предмету, натомість усі дисципліни, які викладаються, повинні мати світоглядну складову, базуватися на певних цінностях. Цьому була присвячена

³⁴ Богуш, І. Л. та ін. *Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях*, 4.

³⁵ Сіданіч І.Л. *Духовно-моральне виховання дітей у вітчизняній школі (XX – перша чверть XXI століття)*, 5.

³⁶ Сіданіч І.Л. *Духовно-моральне виховання дітей у вітчизняній школі (XX – перша чверть XXI століття)*, 15.

освітня реформа. Проте ми говорили, що потрібний окремий предмет, який виховував би дітей на певних засадах»³⁷.

У школах більшості європейських країн релігійне виховання було включене в програму освіти протягом багатьох століть. Запровадження навчання з духовно-моральних предметів («Основи християнської етики», «Християнська етика», «Основи православної культури» та ін.) розпочалося в Україні на початку 90-х років минулого століття та за ініціативи місцевих громад поширилося в багатьох областях (Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська, трохи пізніше Рівненська та ін.). З кінця 1990-х років церковні спільноти та батьківська громадськість започаткували рух до впровадження викладання цих предметів на державному рівні³⁸.

«Християнська етика – це виховний процес, який є дією виховних чинників, в якій людина, спасенна Божою благодаттю, прямує до повноти особи і осягає її згідно з Божим покликанням». На сьогодні метою предмета «Християнська етика» є: плекати духовність української нації; формувати особистість дитини на засадах християнської моралі; виховувати доброту, людяність, милосердя, чесність та працелюбність; формувати духовно збагачену особистість, яка усвідомлює свою відповідальність перед Богом, Батьківщиною та людьми³⁹.

Цей курс не призначений для навчання віри, релігійних ритуалів та не пов'язаний з будь-якою конкретною конфесією. Викладання цього предмета передбачає виховання в учнів поваги до свободи совісті, релігійних і світоглядних переконань, здатності до згуртованості і єднання в українському суспільстві. Мета вивчення християнської етики тісно пов'язана зі змістом навчання. Базове вивчення християнської етики включає сфери спілкування, діяльності та поведінки у ставленні до Бога; до самого себе, до оточення; до

---

³⁷ Патріарша катехитична комісія УГКЦ. *Блаженніший Святослав заохочує батьків обстоювати навчальні години християнської етики у школах.* 2021.

³⁸ Цюрак О.Д. *Роль предмету «Основи християнської етики» у формуванні моральних цінностей особистості.* Коломия 2018, 6.

³⁹ Цюрак О.Д. *Роль предмету «Основи християнської етики» у формуванні моральних цінностей особистості,* 6.

держави, до природи, а також зумовлює опанування знаннями Біблійного, культурологічного та історичного змісту⁴⁰.

У Душпастирському катехитичному порадику УГКЦ⁴¹ відзначається, що запроваджені уроки християнської етики в українських школах впливають на духовний розвиток дитини, дають можливість учням вивчати українські традиції, долучатися до опанування знаннями про Бога.

На думку Л. Ведмідь: «успішна реалізація завдань морально-релігійного виховання неможлива без переоцінки ролі шкільного навчального предмета “Християнська етика” у процесі всебічного розвитку особистості»⁴².

Духовний потенціал особистості розкривається її духовними потребами і цінностями (інтелектуальними, моральними, естетичними), емоційною культурою, морально-естетичними ідеалами, світоглядом, творчістю. Основними шляхами формування духовності, починаючи з перших кроків дитини у навчанні є соціально-моральний, емоційно-ціннісний, пізнавальний, художньо-естетичний та етичний розвиток дитини. Що стосується психологічного змісту поняття духовності, то його найкраще окреслює християнська психологія: здатність людини розрізняти та обирати власне істинні християнські цінності та керуватися ними у своєму повсякденному житті – діяльності, вчинках, спілкуванні⁴³. Н. Бондаренко робить наголос на тому, що:

більшість вчителів мають значний досвід у питаннях наступності різних ланок освіти, удосконалюють свій власний потенціал, використовують цікаві форми роботи, але більшість їх зусиль направлено на методичний вектор, тоді як формування духовної культури особистості зостається без уваги. Ми вважаємо за необхідне зосередити увагу на багатокомпетентність змісту сучасної дошкільної та початкової освіти, яка включає систему знань, вмінь, здібностей, навичок, ціннісних відносин особистості, при цьому вважаємо, що основним витокком цих якостей є духовна культура⁴⁴.

Отже, сучасні педагогічні засоби впливу на емоційно-духовну складову, як і методи, організаційні форми – є частиною педагогічної системи. Вони

⁴⁰ Ведмідь Л.П. *Актуальні питання у викладанні Християнської етики в школах України*.

⁴¹ *Душпастирський катехитичний порадику УГКЦ*, 2012.

⁴² Ведмідь Л.П. *Актуальні питання у викладанні Християнської етики в школах України*.

⁴³ Богуш, І. Л. та ін. *Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях*, 7.

⁴⁴ Бондаренко Н. *Підготовка майбутніх педагогів до реалізації принципу наступності дошкільної і початкової освіти в контексті концепції «Нова українська школа»*. 2020, №. 1 (99), 182.

виконують такі основні функції як: інформаційна, просвітницька, формувальна, розвивальна, засвоєння нового матеріалу, контрольна. Вибір засобів навчання залежить від концепцій мети, змісту, методів, форм і умов освітнього процесу. Таким чином, успішне впровадження навчального курсу «Християнська етика» залежить від його суттєвих компонентів: стандартів можливостей виховання та навчання, які визначають передумови та ресурси, необхідні для реалізації комплексу суспільних вимог до формування гармонійної особистості та державних вимог до рівня початкової загальної освіти.

1.3. Основи використання ІКТ у сучасному освітньому процесі початкової школи

Вимоги до сучасного освітнього процесу передбачають створення у процесі розвитку молодших школярів на уроках позитивного комфортного комунікативного простору, який пов'язаний з організацією взаємодії учителя з учнями на основі гуманно-особистісних принципів та набуття учнями необхідних компетентностей. Освітній процес у цьому розумінні – процес взаємодії здобувача освіти з освітнім середовищем, що включає викладача, навчальні матеріали (контент) та інших учнів.

Сучасний стан розвитку освіти визначає ІКТ як необхідну складову для організації спільної діяльності викладачів та учнів, інструмент для розвитку інтелектуальних здібностей, цифрової грамотності, потенціалу, творчого розв'язання поточних комунікаційних завдань та спрямування на подальше навчання та опанування професії⁴⁵.

Саме розвиток ІКТ призвів до появи нової форми навчання: *E-Learning*, навчання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Електронні освітні ресурси є основою електронної освіти. Згідно з Положенням про електронні освітні ресурси Міністерства освіти і науки України, *електронні*

---

⁴⁵ Паніна Л. – Ковбасюк Т. Використання сучасних освітніх інструментів для підвищення рівня цифрової компетентності педагога НУШ.

освітні ресурси (ЕОР) визначаються як :

навчальні, наукові, інформаційні, довідкові матеріали та засоби, розроблені в електронній формі та представлені на носіях будь-якого типу або розміщені у комп'ютерних мережах, які відтворюються за допомогою електронних цифрових технічних засобів і необхідні для ефективної організації навчально-виховного процесу, в частині, що стосується його наповнення якісними навчально-методичними матеріалами⁴⁶.

Вони є ключовим компонентом інформаційного освітнього середовища, орієнтованого на впровадження освітніх процесів на базі ІКТ та застосування нових методів і форм навчання, таких як електронне навчання, мобільне навчання та автономне навчання тощо⁴⁷. Сьогодні зростаюча кількість навчальної інформації об'єктивно вимагає модернізації всіх навчальних програм, дисциплін, форматів, методів та засобів навчання. Це стане можливим лише за умови розгортання ЕОР в інноваційному освітньому просторі, надання закладам доступу до глобальних інформаційних ресурсів за допомогою високошвидкісних каналів⁴⁸. Тому метою створення ЕОР є модернізація змісту освіти та освітнього простору на базі якісних навчально-методичних матеріалів, створених на основі ІКТ та доступ до них, незалежно від місця проживання чи форми навчання⁴⁹.

Компонентами, необхідними для освітнього середовища є також мультимедійні пристрої, що підтримують процес навчання та компоненти, що опосередковують зміст навчання та управління процесом навчання, а саме ЕОР, що включає електронні навчальні матеріали та засоби навчальної діяльності⁵⁰. Проблема оптимізації навчальної діяльності, її ефективної організації набуває особливого значення для особистісного та інтелектуального розвитку молодших школярів:

1. *Мотиваційний компонент, пов'язаний з інтересом, бажанням*

⁴⁶ Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси: Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2012. №1060

⁴⁷ Дунаєвська Т.В. *Електронні освітні ресурси*.

⁴⁸ Штрімайтис О.В. та ін. *Важливість використання електронного освітнього ресурсу для якісного освітнього процесу // Медична освіта №2*. Рівне 2019, 2.

⁴⁹ Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси: Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2012. №1060.

⁵⁰ Бацюк Ю.О. – Сокур О. П. *Електронні освітні ресурси як засіб формування ключових компетентностей учнів сільської школи*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної Інтернет конференції. Вінниця 2016, 3.

дитини проводити дослідницький пошук, щоб знайти розв'язання проблем та мати наполегливість для досягнення цілей стосовно своїх інтересів.

2. *Змістовий компонент*, пов'язаний з висуванням ідей щодо уявлень про можливі інструменти та засоби дослідження шляхів розв'язання проблеми.

3. *Операційний компонент*, що відбиває досвід молодших школярів, які використовують дослідницькі навички для розв'язання завдань під час експерименту (перевірка ідей, аналіз результатів, формулювання висновків)⁵¹.

Застосування цифрових інструментів у навчанні – необхідна умова досягнення цілей цифровізації освіти. Пріоритетом для розвитку системи освіти нині є впровадження сучасних ІКТ, котрі забезпечують доступ до мережі високоякісних баз даних і розширюють можливості отримання освіти. ІКТ впроваджуються шляхом створення індивідуальних модульних навчальних програм різних рівнів складності залежно від конкретних потреб, використання можливостей Інтернету, поширення гнучких технологій дистанційної освіти, використання електронних видань. У теперішній час практично існують ЕОР усіх аспектів навчання та їх особливістю є наявність інформаційного освітнього середовища, в якому створюється персональне навчальне середовище – це не нове середовище, це набір інструментів, соціальних сервісів, які дозволяють організувати навчальний процес за допомогою мережі Інтернет⁵².

В цьому контексті слушною є думка, що інноваційний розвиток освіти:

постійні нововведення в діяльність освітніх закладів, у навчально-виховний процес – є тією нагальною потребою, без задоволення якої вона втратить взаємозв'язок із життям, загубить свій творчий потенціал, перетвориться в рутинну справу, не потрібну ні суспільству, ні особистості. Життя вимагає інтенсифікації пошуку, експериментування, введення новітніх технологій, застосування нових засобів навчання⁵³.

На уроці необхідно створити певні передумови цього: важливо, щоб кожен учень засвоїв новий матеріал якомога повніше; систематично здійснювати пошук помилок у системі викладання та профілактика можливих проблемних

⁵¹ Колеснік К.А. *Основні орієнтири виховання молодого покоління в Україні. Наукові пошуки XXI століття*. Київ, 2015, 177–182.

⁵² Андреев О.О. та ін. *Педагогічні аспекти відкритого дистанційного навчання: монографія / упор. Андреев О. – Кухаренко В. ХНАДУ. Харків 2013, 72.*

⁵³ Жиденко Т.О. – Лонська І.О. *Упровадження інновацій в освітньому процесі*. Мукачево. 2020, 64.

питань; створення необхідних умов для кожної дитини, які будуть спонукати її до дієвих кроків у пізнанні, активізують допитливість та зацікавленість у здобутті знань та навичок; входження у систему вільних дій, формування особистості дитини на основі нових можливостей та із застосуванням інноваційних технологій⁵⁴.

В освітньому процесі інновації та впровадження ІКТ стають засобами змін мети, змісту, умов, форм та методів навчання, маючи високий потенціал для підвищення ефективності діяльності учнів і розвитку їх пізнавальної активності. В цьому контексті українські заклади освіти впроваджують нові технології навчання, серед яких не останнє місце займають цифрові технології⁵⁵. Сьогодні за допомогою ІКТ педагог має можливість здійснювати освітній процес на засадах загальновідомих принципів дидактики, впроваджуючи цікаві групові чи парні форми роботи. Беззаперечним є той факт, що використання гаджетів сильно мотивує та зацікавлює учнів до навчання, унаочнює традиційні заняття інтерактивними видами діяльності, сприяє формуванню та розвитку креативності та критичного мислення⁵⁶.

Інформаційно-цифрова компетентність за новим державним стандартом Нової української школи зумовлює забезпечення і важливість використання ІКТ для створення, пошуку, обробки та обміну інформацією у навчанні в процесі комунікацій. Отримані знання та вміння мають бути тісно пов'язані з цінностями, які формують життєві здібності, необхідні учням, щоб досягти успіху в самореалізації, житті та на майбутнє – професійному спрямуванні⁵⁷.

Дистанційне навчання – потрібний сьогодні формат і прогресивний метод навчання. Це індивідуальний процес набуття знань, компетенцій, навичок і способів пізнавальної діяльності в особливому сучасному активному середовищі, опосередкованому переважно віддаленими учасниками

---

⁵⁴ Турчина І.С. – Вахрушева Н.М. *Формування навчально-пізнавальної компетентності учнів початкової школи як педагогічна проблема*. 2018, 13-16.

⁵⁵ Колісник-Гуменюк Ю.І *Методичні вказівки до вивчення модуля «Інноваційні та інтерактивні технології навчання»*: наук. метод. розробка. Львів 2018, 10.

⁵⁶ Близнюк Т. *Цифрові інструменти для онлайн і офлайн навчання*: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ 2021, 54.

⁵⁷ *Нова Українська школа*. Міністерство освіти і науки України. Київ 2016, 40.

навчального процесу. *Віртуальне навчальне середовище* — це програмна система, створена для підтримки процесу дистанційного навчання, яка зосереджена на самому навчанні. *Мобільне навчання* — останній тренд у розвитку систем дистанційного навчання за допомогою мобільних телефонів і смартфонів. Усі ці типи освіти, як правило, базуються на платформатизованому навчанні — це форма навчання, яка працює на спеціальній освітній Інтернет-платформі, де матеріали та уроки створюють викладачі або Інтернет-розробники. Навчання на платформі може бути *заочним (онлайн), очним (офлайн) або змішаним* з використанням на будь-якому етапі навчання⁵⁸.

Електронні, мультимедійні підручники та посібники, інтерактивні системи, цифрові вимірювальні лабораторії — все це частина сучасної освіти. Величезний потік інформації, доступної кожному з Інтернету, робить освіту більш доступною. Цифрові технології представлені різноманітними портативними пристроями (смартфонами, планшетами, електронними книгами тощо), які дають змогу приймати, обробляти та розповсюджувати інформацію. Зворотний зв'язок між педагогами та учнями здійснюється за допомогою цифрових інструментів і за межами шкіл⁵⁹.

Отже, в результаті впровадження ІКТ в освітній процес засвоєння нових знань стає ефективнішим, а навчальна діяльність учнів позитивно змінюється. Цифрові інструменти дозволяють більш продуктивно реалізувати підхід до учнів до навчальної діяльності. Сьогодні уроки без цифрових технологій не мають ефективного результату та не відповідають сучасним викликам та замовленню на якісну освіту, оскільки зацікавити сучасних школярів у вивченні необхідного навчального матеріалу непросто. Сучасні технології дають можливість вчителю проводити заняття більш ефективно, динамічно, емоційно та інтелектуально насичено. Використання засобів ІКТ у практичній діяльності педагогів дає можливість активізувати освітній процес, підвищити рівень

---

⁵⁸ Широков Д. *Платформатизація освітнього процесу під час дистанційного та змішаного навчання в школі*. 2021, 247-253.

⁵⁹ Близнюк Т. *Цифрові інструменти для онлайн і офлайн навчання: навчально-методичний посібник*. Івано-Франківськ 2021, 64.

професійної підготовки вчителів, сприяти розвитку комплексних умінь учнів.

Висновки до розділу 1

Отже, зважаючи на те, що процес євроінтеграції України, зокрема в освітній простір, сприяє стрімкому розвитку нових підходів в освіті дітей молодшого шкільного віку, існує необхідність в подальшому розвитку методології формування та розвитку молодших школярів. Давні традиції взаємодії закладів освіти та Церкви у духовному та моральному становленні дитини дають підстави для прогресивних та динамічних змін у парадигмі взаємозв'язків та спонукають змінювати старі підходи формування особистості та здійснювати інтеграцію духовних християнських цінностей в нових умовах, за допомогою прогресивних методик та засобів.

При реалізації освітнього процесу методистам та педагогам необхідно вміти розробляти (формувати) та реалізовувати, у тому числі спільно з душпастирями та батьками, програми розвитку універсальних навчальних дій, зразків духовних цінностей та соціальної поведінки, проектувати ситуації та події, що розвивають емоційно-ціннісну сферу дитини, а також враховувати істотний аспект навчального знання та інформації, забезпечувати його розуміння та переживання учнями. Оскільки основне завдання Церкви та освітніх закладів полягає у формуванні гармонійної особистості, яка сповідує моральні цінності та може передавати їх новим поколінням, в цьому аспекті необхідність та нагальність становить співпраця Церкви з освітніми закладами. Є необхідність у міру можливостей душпастиря цікавитися впровадженням та розвитком у школі предмета «Християнська етика», яка має на меті ознайомлення учнів із християнськими цінностями.

Одночасно визначено, що нові технології дозволяють «оновити» класи відео- та аудіоінформацією, віртуальними картами та лабораторіями, онлайн дослідями з різних навчальних предметів тощо. Завдяки використанню ІКТ освітньому процесі, він стає інструментом та джерелом подальшого успіху.

Тому сучасним учням потрібні сучасні вчителі, які вміють користуватися новими технологіями та передавати свої знання та вміння учням в освітньому процесі.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З ВИВЧЕННЯ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ЕТИКИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ З ВИКОРИСТАННЯМ ЗАСОБІВ ІКТ

2.1. Аналіз програми та посібників з християнської етики для 1-4 класів загальноосвітніх закладів

У сучасному світі велике значення набуває духовно-моральне виховання дітей. Одним з основних інструментів такого виховання у загальноосвітніх закладах є предмет «Християнська етика», вивчення якого спрямоване на формування у молодших школярів ціннісних життєвих орієнтирів, заснованих на християнських моральних принципах. Щоб досягти цієї мети, важливо мати чітко структуровану програму і відповідні навчальні методичні матеріали.

Для глибокого аналізу програми та посібників з християнської етики для 1-4 класів було вивчено наступні компоненти:

1. *Навчальна програма курсу за вибором «Основи християнської етики. 1–11 класи» для закладів загальної середньої освіти* (автори: Сохань Г.С., Гусаков І.М., Гусак М.Є., Пономарьова М.С., Кушнір І.М.)⁶⁰ 2022 року, затверджена Міністерством освіти і науки України, представляє визначення, мету, завдання та зміст навчального курсу християнської етики з 1 по 11 клас.

Головна мета курсу полягає у формуванні у школярів універсальних цінностей, розвитку навичок їх вибору, обґрунтування власних поглядів та дій згідно з моральними принципами.

Завдання курсу: виховувати повагу до кожної людини і демократичних цінностей; знайомити з Біблією як символом світової культури та іншими релігійними текстами; розвивати особистість, здатну до етичного вибору і активної громадянської позиції; вчити учнів поважати представників різних

---

⁶⁰ Сохань Г.С. та ін. *Основи християнської етики. 1-11 класи» для закладів загальної середньої освіти : Навчальна програма курсу за вибором* 2022, 39.

культур та релігій; надихати дитину на активність за допомогою прикладів видатних осіб християнства та сучасних героїв України⁶¹.

Програма спрямована на розвиток ряду ключових компетентностей: мовних, екологічних, ІКТ, громадянських, культурних тощо, які визначені Державним стандартом. Серед навичок, які опановуються учнями – критичне мислення, творчість, логіка, управління емоціями, розв’язання проблем.

В межах початкової школи курсом передбачені наступні складові:

1 клас. Дивосвіт.

Розділ 1. Світ навколо мене. Розглядаються питання про довкілля, його охорону, правила безпеки в природі, важливості добрих вчинків. Також розглядається тема Дня святого Миколая як прояв любові та добра.

Розділ 2. Неповторність кожної людини, де розглядаються теми щодо унікальності та особливостей кожної особи, розуміння талантів, ролі дитини в різних соціальних спільнотах, значення друзів, вчителів та наставників у її житті. Особливий наголос ставиться на повагу до старших та однолітків. Розділ завершується темами свят у житті людини, навчанням спільного святкування.

Результати навчання зумовлюють опанування учнями 1 класу основних понять, які стосуються довкілля, відповідальності, поваги та турботи, здатності аналізувати і створювати наочність, відрізнити добро від зла, розкриваються теми благодійності, навчаються цінувати свої таланти та здібності інших, спілкування з оточенням, учні отримують знання про традиційні українські свята, як Великдень, та його духовне значення – Воскресіння Ісуса Христа.

Засоби викладання курсу для 1 класу передбачені наступні: перегляд та обговорення відеоматеріалів на етичну тематику, створення тематичних ілюстрацій та ручних робіт⁶².

2 клас. Родина і Батьківщина.

Розділ 1. Я у родині. Основа розділу – родина як перша спільнота в житті дитини, родинні стосунки, роль рідних в житті, права та обов’язки дитини в

⁶¹ Сохань Г.С. та ін. *Основи християнської етики. 1-11 класи» для закладів загальної середньої освіти, 3-4.*

⁶² Сохань Г.С. та ін. *Основи християнської етики. 1-11 класи» для закладів загальної середньої освіти, 5-6.*

родині, вияви вдячності до рідних, родинні свята і традиції, включаючи День святого Миколая, Різдво Христове та українські звичаї.

Розділ 2. Я і моя Батьківщина. Уроки патріотизму. Розділ присвячений патріотизму та взаємовідносинам із Батьківщиною: громадянство, символи України, державні і релігійні свята, герої і їх жертви за державу, культурна спадщина, звичаї і традиції, включаючи Великдень, та видатні постаті України.

Очікувані результати зумовлюють: розуміння основних понять, таких як «спільнота», «сім'я», «родина», «громадянин України», «патріотизм», здатність аналізувати художні та біблійні твори, обговорювати вчинки героїв тощо.

Види навчальної діяльності для 2 класу передбачають: аналіз відеоматеріалів та літературних творів, створення ілюстративних матеріалів, використання віртуальних подорожей та ресурсів⁶³.

3 клас. Уроки доброти і милосердя.

Розділ 1. Моральний вибір людини передбачає наступну тематику уроків: учні вивчають ключові поняття моралі та етики, дізнаються про добрі і погані вчинки, вчать розрізняти їх та робити свій вибір, розуміючи його наслідки, вивчають тему вдячності, дізнаються про волонтерів та відомих благодійників.

Розділ 2. Моральні орієнтири в житті людини. Основна увага зосереджена на десяти Божих заповідях, поняттях пошани до імені, важливості відпочинку, пошани до батьків та Батьківщини, цінності життя та сім'ї, важливості правдомовності, важливість любові в житті людини.

Учні мають засвоїти ключові поняття програми: розуміти важливість робити добро собі та іншим, вчитися бути вдячними та радіти успіхам інших, усвідомити важливість моральних цінностей, таких як чесність, правдомовність і любов до ближнього. Навчальна програма наголошує на формуванні в учнів здатності аргументувати свої дії, розуміти цінність життя та важливість сім'ї.

Форми діяльності: перегляд відеоматеріалів на етичну тематику з наступним їх обговоренням, ознайомлення з безкорисливою діяльністю

---

⁶³ Сохань Г.С. та ін. *Основи християнської етики. 1-11 класи» для закладів загальної середньої освіти, 7-8.*

волонтерів, що сприяє формуванню у них розуміння цінності допомоги і милосердя спонукає дітей до активної участі в благодійних акціях⁶⁴.

4 клас. Цінності людини.

Розділ 1. Людські чесноти. Учні дізнаються про основні цінності та чесноти, вивчають прояви доброти у вигляді допомоги, важливість ділитися радістю з іншими, ввічливого та неупередженого ставлення до інших людей.

Розділ 2. Моральні цінності людини. Розглядаються поняття: правдивість, чесність, працелюбність, терпеливість, наполегливість, миролюбність та життєлюбність. Окрім цього, учні звертають увагу на наслідки нечесної поведінки, вивчають важливість миру та сприймають життя як великий дар.

Очікувані результати: глибоке розуміння понять як «цінності», «чесноти», «милосердя» та інших, аналіз поведінки героїв художніх творів, переказ та висловлювання свого ставлення до різних етичних ситуацій.

Види навчальної діяльності передбачають: робота з інтернет-джерелами, моделювання життєвих ситуацій, обговорення поведінки героїв різних творів⁶⁵.

Таким чином, програмний курс «Християнська етика» для молодших школярів відбиває добре структурований і послідовний підхід до вивчення основних моральних і етичних принципів, заснованих на християнському вченні. Кожний рік навчання пропонує новий грант знань і навичок, починаючи від основних понять родини та Батьківщини у 2 класі, просуваючись до уроків доброти, милосердя та моральних виборів у 3 класі. Це створює хорошу базу для глибшого розуміння етичних і духовних аспектів людського життя. З урахуванням змісту та методології курсу можна стверджувати, що він є важливим джерелом для розробки вчителями навчальних планів і методик викладання. Зокрема, педагоги можуть зосередитися на активних формах навчання, що залучають дітей до рефлексії, дискусій та практичних дій, пов'язаних із пройденим матеріалом.

---

⁶⁴ Сохань Г.С. та ін. *Основи християнської етики. 1-11 класи»* для закладів загальної середньої освіти, 9-10.

⁶⁵ Сохань Г.С. та ін. *Основи християнської етики. 1-11 класи»* для закладів загальної середньої освіти, 10-11.

2. *Навчальні посібники «Основи християнської етики. Живу і навчаюсь у родині» 2 клас* (Г. Добош, 2010)⁶⁶; (Г. Добош, 2011 р.)⁶⁷ (рекомендовані Міністерством освіти і науки України (від 13.07.2010 р.) укладені відповідно до програмного курсу християнської етики 2010 р. Ці навчальні посібники є важливим інструментом для ознайомлення молодших школярів з християнськими моральними цінностями, а також з основами родинних відносин та зв'язків між різними поколіннями. Зміст посібника розглядає низку ключових тем, що стосуються: ролі кожного члена родини, важливості обов'язків, духовних звичаїв та традицій українського народу, національної самосвідомості. Сучасні тенденції освіти в початковій школі наголошують на активному залученні учнів до процесу навчання, розвитку їх критичного мислення та навичок самостійного розв'язання навчальних завдань. В цьому контексті зміст посібника зумовлює наявність важливих складових, адже він не лише подає теоретичний матеріал, але й надає педагогам методичні поради, як використовувати різні форми та методи на уроках. Сюжетні малюнки, вірші та пісні роблять уроки більш зрозумілими та залучають дітей до активного обговорення та рефлексії.

Однак, хоча посібники і покликані підтримувати розвиток молодших школярів у контексті християнської етики, для повноцінної роботи педагогам може знадобитися додатковий матеріал. Це особливо стосується практичних завдань, інтерактивних вправ та проєктів, які б допомогли дітям глибше зрозуміти і взяти на озброєння християнські моральні цінності

3. *Основи християнської етики. Зошити для 1⁶⁸; 2⁶⁹; 3⁷⁰ та 4⁷¹ класу* (О. Шумська) видання 2019–2020 р. Ці зошити розроблені, враховуючи вікові особливості молодших школярів, і мають завдання, які сприяють формуванню

⁶⁶ Добош Г. *Основи християнської етики. Живу і навчаюсь у родині*: навчальний посібник для 2 класу. Львів: 2010, 88.

⁶⁷ Добош Г. *Основи християнської етики. Живу і навчаюсь у родині*: навчальний посібник для 2 класу. Львів: 2011, 64.

⁶⁸ Шумська О. *Основи християнської етики*: зошит для 1 класу. Тернопіль 2020, 36.

⁶⁹ Шумська О. *Основи християнської етики*: зошит для 2 класу. Тернопіль 2020, 52.

⁷⁰ Шумська О. *Основи християнської етики*: зошит для 3 класу. Тернопіль 2019, 52.

⁷¹ Шумська О. *Основи християнської етики*: зошит для 4 класу. Тернопіль 2020, 52.

таких якостей як сумлінність, працелюбність, повага до старшого покоління, а також знання про народні традиції. Ці матеріали відповідають чинній програмі з «Основ християнської етики» для різних класів, особливо 1-4 та 7-11. Основна мета зошитів - забезпечити додаткову підтримку в процесі навчання християнської етики, пропонуючи рекомендації до завдань, які базуються на співпраці учнів, вчителів та їхніх батьків. Зошити для 1-4 класів з «Основ християнської етики» можуть стати важливим доповненням до основного підручника і програми. Вони надають практичні завдання, які спрямовані на розвиток ключових моральних якостей у дітей, та зміцнення зв'язку між школою і родиною, сприяючи глибшому розумінню і засвоєнню матеріалу.

3. *Подорож дорогою добра: Конспекти уроків та виховних заходів із християнської етики. 1–4 класи*⁷² (Г. Каліберда, 2014). В методичному посібнику зібрані уроки та розробки виховних заходів, які вчителі початкової школи можуть використовувати в процесі викладання предмета християнської етики в початковій школі. Головним завданням розробники задекларували емоційну насиченість завдань, спонукання молодших школярів до вияву реальних почуттів в процесі опанування знаннями щодо національних духовних цінностей, які мають бути спрямовані на практичний аспект засвоєння способів діяльності. Пропонований посібник для вивчення християнської етики містить ряд типових уроків, таких як уроки засвоєння, закріплення, узагальнення і комбіновані уроки. Однак особливе місце займають уроки практичної діяльності, такі як уроки добрих справ, уявні екскурсії, діалоги, вистави та ін. Ці уроки мають на меті актуалізувати реальні переживання учнів, що вимагає від вчителя великої майстерності та використання різних педагогічних прийомів емоційного впливу. Головна мета посібника – надати емоційно насичені завдання, які спонукають учнів до глибоких почуттів та роздумів про національні духовні цінності, акцентуючи на

---

⁷² Каліберда Г.А. *Подорож дорогою добра: Конспекти уроків та виховних заходів із християнської етики. 1-4 класи* Тернопіль 2014, 148.

практичному аспекті засвоєння знань і навичок, що включають взаємодію, самовираження та активне спілкування в соціумі.

Таким чином, вивчення предмета християнської етики в межах програми, посібників та нових розроблених зошитів із завданнями до курсу предмета християнської етики для застосування в початковій школі дало змогу визначити їхні сильні та слабкі сторони. Всі вони зумовлюють ряд важливих рекомендацій, які потрібно використовувати для оптимізації освітнього процесу, а також для розробки вчителями на цій основі власних методик викладання християнської етики в початковій школі. Однак потрібно зауважити, що підручників з християнської етики на сьогодні не розроблено у достатній кількості для початкової школи, їх замінюють зошити із завданнями для учнів, які також є додатковим методичним засобом для вчителів та батьків.

2.2. Аналіз методів та підходів до вивчення християнської етики у початковій школі та душпастирського супроводу освітніх процесів

З метою організації ефективної роботи на уроках християнської етики в початковій школі необхідним є враховувати наступні аспекти: специфіку вікової категорії учнів, зміст програми, а також культурно-релігійний контекст, в якому відбувається навчання. Важливу роль відіграють педагогічні методи та душпастирський супровід, що спрямовані на глибше осмислення та вживання вивченого матеріалу.

Культуровідповідність та полікультурність предмета «християнської етики», як зауважує І. Сіданіч створює передумови для залучення технології духовно-морального виховання дітей на християнських моральних цінностях, самовизначення кожного учня у системі суспільних взаємин, розвитку духовно-моральної та інтелектуальної особистості, якій притаманні демократична культура, усвідомлення зв'язку між індивідуальною свободою, правами

людини і її громадянською відповідальністю, а також для формування готовності учнів до старанної участі в житті суспільства⁷³.

Тому від спрямованості освітнього процесу, його організаційних форм і методів залежить ефективність різних видів духовно-морального виховання. З метою виховання добрих почуттів (любові, милосердя, співчуття тощо) вчителі можуть практикувати також різноманітні форми, методи, прийоми навчання: читання Святого Письма, слухання духовної музики, ознайомлення з основами іконографії, перегляд фільмів відповідного змісту, малювання, поезія, конкурси, вікторини, кросворди, дискусії, семінари, інтегровані уроки, та уроки з використанням сучасних інформаційних технологій навчання⁷⁴.

Під час вивчення християнської етики з дітьми корисно застосовувати різні форми роботи: індивідуальні, мікрогрупові, групові та масові. *Індивідуальний підхід* допомагає педагогу глибше зрозуміти особливості кожного учня, сприяючи його духовному розвитку, тоді як робота в мікрогрупах стимулює самоосвіту та командну роботу. *Групові заняття* активізують учнів, розширюючи їхній світогляд. *Масові форми*, що включають дітей різних вікових категорій та їхніх батьків, розвивають лідерські якості та сприяють соціалізації⁷⁵.

У початковій школі пріоритет надається використанню засобів навчання, які сприяють формуванню творчості, ініціативності та критичного мислення учнів. Чільне місце тут посідає форма і метод: бесіди, розповіді, вікторини, конкурси, рольові ігри, інсценування, вистави, благодійні акції тощо⁷⁶.

У молодших класах наголос ставиться на методи навчання, які підтримують розвиток творчості, ініціативи та критичної освіти. Для цього використовуються бесіди, вікторини, рольові гри, вистави та благодійні заходи. Процес вивчення християнської етики має три ключові етапи:

⁷³ Сіданіч І.Л. *Духовно-моральне виховання дітей у вітчизняній школі (XX – перша чверть XXI століття)*, 28.

⁷⁴ Царук М. *Інноваційні підходи до викладання християнської етики у закладі загальної середньої освіти*, 10.

⁷⁵ Науково-методичні та духовні аспекти викладання етики в загальноосвітніх навчальних закладах області. Полтава 2008, 41-42.

⁷⁶ Сіданіч І.Л. *Духовно-моральне виховання дітей у вітчизняній школі (XX – перша чверть XXI століття)*, 15.

1. Введення в новий матеріал, де діти вивчають християнські моральні принципи через біблійні історії і повчальні оповідання.
2. Закріплення матеріалу, коли учитель пояснює та обговорює пройдене з дітьми.
3. Практика знань, де учні моделюють і розв'язують різні ситуації, спираючись на отримані знання.

Під час викладання християнської етики використовуються відповідні методичні матеріали, включаючи програми та посібники для уроків та позаурочної діяльності⁷⁷.

Вчителі мають змогу застосовувати наступні методики: методи переконання, роз'яснення, діалогів, навчання на прикладах, а також аналіз морально-етичних ситуацій з Біблії, історії та літератури. Серед інших засобів навчання можна виділити творчі завдання, екскурсії, аудіо- та відеоматеріали, зображення на релігійні теми, рольові гри та навчальні ігри⁷⁸:

1. Основний метод в курсі вивчення християнської етики – це метод переконання, який має на меті формування світоглядних позицій учнів через духовні обговорення та бесіди, бесіди-роздуми тощо.
2. Бесіди з морально-етичною направленістю допомагають дітям поетапно та глибоко зрозуміти і оцінити людські цінності.
3. Педагог спеціально створює завдання, які спрямовані на активізацію мислення учнів та обмін досвідом.
4. Етичний тренінг дозволяє коригувати ставлення учнів до оточення, підсилюючи їхні моральні цінності.
5. Метод інсценування та ігор-драматизацій допомагає учням осмислити та аналізувати моральну поведінку, роблячи особистий вибір в процесі виконання позитивних чи негативних ролей на користь добра.

---

⁷⁷ Ведмідь Л.П. *Актуальні питання у викладанні Християнської етики в школах України.*

⁷⁸ *Науково-методичні та духовні аспекти викладання етики в загальноосвітніх навчальних закладах області.* Полтава 2008, 42.

6. Викладання курсу вимагає поглибленої підготовки батьків з релігійно-морального виховання, акцентуючи на важливості сімейних виховних традицій.

На підставі свого досвіду викладання «Християнської етики», М. Царук вказує на активне використання наочних засобів уроку, таких як відео, CD-диски, Біблія, зображення, слайди, ікони, предмети декоративного мистецтва, художні тексти та музика. Він також організовує спеціальні уроки, присвячені християнським святкам, і звертає особливу увагу на вивчення українських традицій, зв'язаних з цими святками, використовуючи, серед іншого, етнографічний матеріал. Дітям пропонуються різноманітні проєкти та самостійні завдання, що стосуються християнських традицій⁷⁹.

Вчителю слід підходити до планування уроку відповідально, маючи на увазі конкретну мету. Під час вибору навчального матеріалу необхідно дотримуватися ключових дидактичних принципів: системності, послідовності, доступності матеріалу для учнів, індивідуального підходу та забезпечення його наукової коректності⁸⁰.

Згідно з поглядами видатного духовного лідера, Митрополита Андрея Шептицького, Церква тісно пов'язана з людьми: вона є серед народу, і народ є в її середині. В контексті історичних реалій Українська Церква взяла на себе відповідальність за духовне, культурне, соціальне та політичне відродження українського народу і його об'єднання в майбутній державі⁸¹. Оскільки ключова роль Церкви і освітніх установ полягає у розвитку особистості, яка дотримується моральних норм і готова передавати ці цінності, взаємодія Церкви та освітніх закладів є критично важливою.

В сучасному контексті, при практичному застосуванні душпастирського супроводу освітніх процесів, слід звертати увагу на документи Церкви, які вказують на практичні аспекти цього застосування. Зокрема, Катехитичний порадище УГКЦ підкреслює значущість уроків християнської етики у школах

⁷⁹ Царук М. *Інноваційні підходи до викладання християнської етики у закладі загальної середньої освіти*, 11.

⁸⁰ Царук М. *Інноваційні підходи до викладання християнської етики у закладі загальної середньої освіти*, 12.

⁸¹ Митрополит Андрей Шептицький. *Як будувати рідну хату*. 11.

для духовного зростання учнів, дослідження національних традицій та збагачення знаннями про Бога. Проте, навчання предмету не може повністю замінити присутність священника у шкільному середовищі. Вже традиційною стає присутність священнослужителів на відкритті та закритті навчального року в освітніх закладах⁸².

Парафіяльний священник у міру своїх можливостей повинен цікавитися згадуваною навчальною дисципліною у школах, які є в межах його парафії, нав'язувати добрі стосунки з учителями християнської етики, бути готовим долучитися до організації відкритих уроків, інших заходів тощо. Якщо виникатиме потреба підтримувати чи навіть відстоювати право на викладання такого предмета для дітей всіх вікових категорій, парох в жодному разі не повинен стояти осторонь⁸³.

Ефективними можуть стати заходи, рекомендації до яких подаються у Катехитичному правильнику УГКЦ:⁸⁴

- необхідно запроваджувати спеціальної літургійної молитви в храмах за успішність навчального року, запроваджуючи звернення священника до присутніх та благословляючи їх на плідне навчання;
- у перший день тижня пропонується організувати спільну молитву на зустрічі учнів і вчителів, просити благословення на навчання;
- можна розглядати можливість організації місця для молитов у закладі освіти, заохочуючи відвідування його щоденно з молитвами на початку та кінці дня. Це буде сприяти розвитку молитовного духу серед учнів та вчителів;
- душпастир має віднайти необхідні прийоми та методи співпраці з педагогічним колективом закладів освіти. «Для успішної співпраці з педагогічним колективом та дітьми кожної вікової категорії душпастир повинен знайти відповідні методи та підходи. Важливо зробити все можливе»⁸⁵.
- організація днів духовного відновлення та реколекцій також зробить значний вклад у життя освітнього закладу.

⁸² Душпастирський катехитичний poradnik УГКЦ, 2012.

⁸³ Душпастирський катехитичний poradnik УГКЦ, 2012.

⁸⁴ Душпастирський катехитичний poradnik УГКЦ, 2012.

⁸⁵ Душпастирський катехитичний poradnik УГКЦ, 2012.

Культурно-просвітницька діяльність душпастиря в освітньому закладі.⁸⁶

- душпастир має вільно обговорювати актуальні моральні питання та шляхи їх вирішення. Юність має численні сумніви, і важливо вчасно надавати їм гідні відповіді; слід залучати експертів для детального розгляду певних питань;
- діти потребують провадження під проводом Святого Духа до Правди. Оскільки учні шукають товариство однолітків, важливо згуртувати дітей засобами тренінгів, прощі, навчальних ігор, реколекції тощо, де душпастирі мають активно долучатися до їх планування та реалізації;
- душпастирям слід більше спілкуватися з вчителями в процесі вивчення предмета: брати участь у круглих столах, дізнаватися про взаємини між учителями та учнями, їхні стурбованості та виклики;
- слід ініціювати духовні обговорення, де можна виділити лідерів серед дітей, які у майбутньому можуть допомагати душпастирю;
- важливо створити «скриньку побажань», де учні можуть висловлювати свої думки та питання стосовно навчання предмета;
- регулярні особисті зустрічі душпастиря з дітьми можуть допомогти обговорити актуальні питання та проблеми.

Отже, важливо забезпечити сприятливі умови для тісної співпраці освітніх установ з Церквою, щоденно прагнучи до створення більш справедливого світу, виявляючи велику любов та пошану один до одного та показуючи рівність зі знедоленими та бідними наслідуючи приклад Ісуса Христа. Це допоможе дитині отримати глибоке розуміння світу, де вивчення духовних цінностей формує освітнє середовище, де слова стають керівництвом для поєднання інтелекту і духовного розвитку у відкритті справжніх життєвих цінностей, базуючись на особистому духовному досвіді.

Слідуючи прикладу Ісуса Христа, святий Йоан Боско висловлював думку: «Найефективніше виховання полягає в тому, щоби ми самі робили те, чого навчаємо інших».⁸⁷ Тобто обов'язковим є урахування цінності прикладу,

⁸⁶ Душпастирський катехитичний poradnik УГКЦ, 2012.

яким може стати присутність душ пастиря в процесі навчання молодших школярів християнської етики.

Таким чином, аналіз різних методів та підходів до викладання християнської етики в початковій школі вказує на важливість комбінованого підходу. Інтеграція традиційних методів викладання з сучасними інноваційними педагогічними практиками має сприяти глибокому розумінню християнських цінностей серед молодших школярів. Важливим аспектом вивчення християнської етики є також душпастирський супровід, який допомагає учням краще осмислити та пережити вивчений матеріал, зрозуміти його глибокий духовний зміст та застосувати на практиці, стає основою для активних та продуктивних комунікацій учнів між собою та з вчителями в процесі вивчення предмету християнської етики. За допомоги душ пастиря відбувається також співпраця між вчителями християнської етики та батьками у справі духовного зростання дитини та становлення її як громадянина своєї держави, в тому числі великою мірою шляхом усвідомлення

2.3. Методологія та організаційні умови використання ІКТ та цифрових інструментів з учнями початкових класів в умовах онлайн та офлайн навчання

Використання цифрових технологій в освіті на сьогодні є однією з найважливіших і стійких тенденцій світового освітнього процесу. Вони посилюють освітній процес, дають змогу підвищити швидкість і якість сприйняття навчального матеріалу, розуміння та засвоєння знань. За допомогою цифрових та інтерактивних засобів учні початкової школи можуть легше використовувати інноваційні підходи, методи, програми, навчальні ігри та інші сучасні технологічні підходи до навчання, які стають доступнішими для молодших школярів, коли застосовуються зрозумілі для дітей цього віку ігрові форми навчання.

---

⁸⁷ Шляхом душпастирського служіння в освіті. Збірник навчально-практичних матеріалів, Львів 2019, 112.

2.3.1. Освітні можливості ІКТ та цифрових інструментів в умовах організації навчання початкової школи

Як вже зауважувалося в попередньому розділі даної роботи найважливішими питаннями сьогодення є урізноманітнення освітнього процесу, посилення пізнавальної активності учнів та розширення кола їх інтересів. Однією з тенденцій сучасної освіти є офлайн, онлайн та змішане навчання – ця форма організації навчання може більш ефективно використовувати переваги очного та електронного навчання в межах початкової школи, щоб компенсувати недоліки кожного.

Освітній процес у цьому контексті передбачає використання різних типів цифрових інструментів, засобів планування навчальної діяльності (електронні журнали, органайзери). Інструментів для створення спільнот (соціальних мереж). Інструментів для спільної роботи (*Google Docs, Word Online* тощо). Інструментів зв'язку та зворотного зв'язку (*Edmodo, Hangouts, Zoom, Google Meet, Skype* тощо). Інструментів для створення навчального контенту (*Padlet, Educations, Quizlet, QuizWhizzer, Kahoot!, ClassMarker* тощо), цифрові колекції навчального контенту (*Testorium, Mozaik, Octagon Studio* та ін.) тощо⁸⁸.

Прикладами платформ, які вже підготовлені розробниками для використання на уроках є такі, як: Всеукраїнська школа онлайн (<https://lms.e-school.net.ua/>); Єдина школа (<https://eschoo-ua.com/#/>); Мій клас (<https://miyklas.com/ua/>); Вчи.юа (<https://vchy.com.ua/>).

Прикладами платформ, які потрібно самостійно наповнювати навчальним матеріалом є наступні платформи: Moodle (<https://moodle.org/>); Classtime (<https://www.classtime.com/uk/>); HUMAN школа (<https://human.ua/>); Google Clsssroom (<https://clsssroom.google.com/>).

Усі ці платформи мають можливість об'єднувати викладачів і учнів та створювати віртуальні цифрові класи для навчання.

⁸⁸ Шелестова Л.В. *Змішане навчання у початковій школі: Методичні рекомендації*. Київ 2021, 48.

Популярності набувають також і мобільні сервіси, які дозволяють створити не тільки тести, а й інтерактивні вправи та різнопланові завдання⁸⁹:

- організації вебінарів (Zoom, Google Meet, Skype);
- організація спілкування через месенджери (Viber, WhatsApp, Telegram);
- управління навчальною груповою роботою (Microsoft Teams, Granatum, TrainingSpace);
- залучення та проведення опитувань (Kahoot!, Socrative, Plickers, Quizizz, Mentimeter);
- організація спільної роботи з документами (Notion, G Suite);
- інструменти для візуалізації (Visme, Google Charts, Piktochart, Venngage, Canva);
- інструменти для опитування (Classtime, Mentimeter, Kahoot!, Poll Everywhere, Google Forms, EDpuzzle, ClassMaker);
- інструменти для створення презентацій (Prezi, Moovly, Emaze);
- інструменти для створення ментальних мап (XMind, Mindmeister, Mindjet Goggle, WiseMapping, Mind42, FreeMind, Spider Scribe, Mindomo);
- хронологія подій (Timeline JS, Tiki-Toki, TimeToast, Hisiropedia, Sutori);
- віртуальні цифрові дошки (WikiWall, Tutorsbox, Glogster, Dabbleboard, Twiddla, Scribblar Padlet, Educreations, Popplet, Realtimeboard, Twidd)⁹⁰;
- створення вікторин (Wordwall);
- створення індивідуальних завдань, анаграм, кросвордів тощо, підбираючи потрібну складність завдань та їх кількість (сайт Childdevelop – Розвиток дитини).

---

⁸⁹ Семенова О.В. *Актуальні аспекти формування освітнього середовища при запровадженні змішаного навчання*. Запоріжжя 2021, 29.

⁹⁰ Близнюк Т. *Цифрові інструменти для онлайн і офлайн навчання: навчально-методичний посібник*. Івано-Франківськ 2021, 64.

Вищезазначені платформи, можуть бути як рекомендовані МОН, так і ні, але вони впроваджуються вчителями загальноосвітніх закладів, особливо вчителів початкової школи. Рекомендація МОН означає лише те, що освітню платформу вже розроблено, а існуючу платформу перевірено за конкретними критеріями, які відповідають якості та ефективності безпосереднього використання в освіті⁹¹. Цифрові інструменти планування та організації освітнього процесу представлені у Додатку Б.

Цифрові технології стають ефективними засобами для педагогів при створенні сучасного освітнього простору⁹². Це можуть бути комплекти підручників, довідників, приладів, інструментів, прикладного програмного забезпечення⁹³. Також це добре забезпечує зворотний зв'язок між учасниками освітнього процесу⁹⁴. Тобто цифрова школа передбачає доступ усіх учасників освітнього процесу до електронного освітнього контенту, допомагає ефективно організувати й контролювати навчальну роботу кожного учня, розширює коло можливостей школярів, одночасно зростає їх відповідальність за результати навчання⁹⁵. Таким чином, вирішуються наступні питання: використання цифрових технологій для професійного розвитку вчителя; створення та розповсюдження цифрових ресурсів; вдосконалення цифрового оцінювання; покращення інклюзивної освіти; набуття учнями технологічної компетентності⁹⁶.

Нові мультимедійні засоби навчання активно впроваджуються в сучасних закладах освіти. Черговим кроком у цьому процесі став висновок Інституту модернізації змісту освіти (ІМЗО)⁹⁷ про використання сучасних інтерактивних дисплеїв у закладах освіти – весь асортимент інтерактивних панелей визнано таким, що відповідає педагогічним вимогам і може бути рекомендований до

---

⁹¹ Широков Д. *Платформатизація освітнього процесу під час дистанційного та змішаного навчання в школі*. 2021, №5, 247-253.

⁹² Романів Т.В. *Персональний інформаційно-освітній простір сучасного вчителя*. Тернопіль 2018, 13.

⁹³ Морзе Н.В. та ін. *Опис цифрової компетентності педагогічного працівника*. Київ 2019, 53.

⁹⁴ Близнюк Т. *Цифрові інструменти для онлайн і офлайн навчання: навчально-методичний посібник*. Івано-Франківськ 2021, 4.

⁹⁵ Белозьорова Р. *Сучасні цифрові пристрої в освітньому процесі*.

⁹⁶ Jakstiene V. *The Coherence of Teacher's ICT Competence and Study Programmes*. 2011, 1 (71), 62-72.

⁹⁷ *Інститут модернізації змісту освіти*.

використання в освітньому процесі. Інтерактивні дошки, такі як *Prestigio Multi Board*, мають широкий спектр функцій, які виводять процес навчання на абсолютно новий рівень. З їх допомогою можна візуалізувати процес розв'язання питань, організації процесу «мозкового штурму», чи дискусій. Одним із передових засобів інноваційного навчання вважається і мультимедійний комплекс (МК), до складу якого входять мультимедійний проєктор та інтерактивна дошка. МК пропонує різноманітні мультимедійні програми для навчальної діяльності, можливість оформлення презентацій з корисною інформацією тощо⁹⁸. Вчитель, що працює з інтерактивною дошкою, може ставити питання, а учні за допомогою інтерактивного бездротового планшета можуть відповідати на запитання вчителя, ставити запитання та брати участь у процесі обговорення⁹⁹.

Отже, електронні, мультимедійні підручники та посібники, інтерактивні системи, цифрові вимірювальні лабораторії – все це частина сучасної освіти. Величезний потік інформації, доступної кожному з Інтернету, робить освіту більш доступною. Цифрові технології представлені різноманітними портативними пристроями (смартфонами, планшетами, електронними книгами тощо), які дають змогу приймати, обробляти та розповсюджувати інформацію. Зворотний зв'язок між педагогами та учнями здійснюється за допомогою цифрових інструментів і за межами шкіл. З цієї причини уроки звільняють і деякий час для самостійної роботи учнів.

2.3.2. Форми використання та методологія впровадження ІКТ та цифрових інструментів в освітній процес початкової школи

Досліджуючи форми використання та методологію застосування ІКТ в освітньому процесі початкової школи, важливо зауважити на використанні цифрових інструментів на уроках з умовою урахування особливостей

---

⁹⁸ Пометун О. І. Пироженко Л.В. *Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання*: Наук.-метод. посібник. Київ: 2004, 51.

⁹⁹ Ніколаєнко М.С. *Інтерактивна дошка: теорія і практика*. Суми.2018. 8-9.

молодшого шкільного віку, забезпечувати оптимальні умови для самовираження учнів, надавати можливість для роботи в групах, самостійної роботи, обговорення проблемних аспектів на уроці.

Ефективне впровадження ІКТ у початковій школі має свої особливості:

- використання однієї платформи (*WhatsApp, Zoom, Skype, Google Meet тощо*) та з поступовим розширенням списку навчальних платформ, без щоденних змін та не використання кількох схожих онлайн ресурсів для навчання в одному класі початкової школи;
- представлення змісту навчання за допомогою укрупнених дидактичних одиниць; не змішування процесу передачі учням нових знань та формування нових способів дій, оскільки онлайн та змішане навчання для молодших школярів є новим способом навчання (дії);
- скорочення обсягу завдань, які діти молодшого шкільного віку мають виконати самостійно (обов'язково з допомогою дорослого);
- виконанням завдань використовуючи тексти, які учні використовуватимуть на наступному уроці (читання текстів, позначення незрозумілих їм словникових елементів з постановкою запитань за змістом)
- надання чітких інструкцій і пам'яток за алгоритмом завдання та дотримання таймінгу під час проведення уроків¹⁰⁰.

Невід'ємною частиною навчання у початковій школі засобами ІКТ є використання цифрових освітніх ресурсів для набуття абсолютно нових дидактичних властивостей: навчальний контент та презентації в різних формах мультимедіа; надлишковість, різноманітність і подальша варіативність; інтерактивність, гнучкість і адаптивність¹⁰¹. Зрозуміло також, що інновації мають базуватися на минулому досвіді, а не ігнорувати його. Основа інноваційного розвитку освіти має бути ширшою¹⁰².

¹⁰⁰ Шелестова Л.В. *Змішане навчання у початковій школі. Методичні рекомендації*. Київ 2021, 48.

¹⁰¹ Шелестова Л. В. *Змішане навчання як форма організації спільної діяльності учителя й учнів*. Hamburg, Germany 2021, 190 – 194.

¹⁰² Жиденко Т.О. – Лонська І.О. *Упровадження інновацій в освітньому процесі*. Мукачево 2020, 64-66.

Процес опанування знаннями учнів початкової школи у формах офлайн, онлайн та змішаного навчання можна побудувати на основі різних методів, представлених у таблиця 2.1.

Таблиця 2.1

Методики навчання засобами ІКТ у початковій школі

«Автономна група»	При реалізації цього методу клас об'єднується в дві групи. Одні займаються традиційними навчальними засобами, а інші за допомогою онлайн ресурсів. Критерії поділу на групи визначає вчитель. Кількість груп може бути різною, і групи мають можливість чергуватися.
«Перевернутий клас»	Відмінністю від традиційної організації уроків, де у класі витрачається багато часу на пояснення нових матеріалів, метод «перевернутого класу» передбачає перенесення репродуктивної навчальної діяльності на домашнє навчання. Навпаки, класна робота присвячена обговоренню різноманітних видів діяльності, що вивчаються, організації індивідуальної та групової роботи, шляхом звільнення часу від заучування теоретичного матеріалу
«Зміна робочих зон»	Цей метод може бути реалізований як в одному класі, так і в усій паралелі. Учні об'єднуються в групи та по зонах: «А». Онлайн робоча зона (індивідуальна робота по інструкції вчителя). «Б». Групова зона роботи (груповою робота за інструкцією вчителя) Оптимальна кількість зон – 4 і менше. Для початкової школи доцільно включити в зонування і зону відпочинку.
«Новий профіль»	Формування нового профілю, відповідно до певних шкільних критеріїв, створює групи учнів в одному паралельному класі. Обсяг відповідальності за період навчання розподіляється між батьками та закладом освіти, залежно від місцеперебування учнів. Вибрані предмети нового профілю вивчатимуться онлайн, а інші заняття в школі проводитимуться у звичайному режимі.
Індивідуальний навчальний план (ІНП)	При складанні ІНП розклад оптимізується з урахуванням освітніх потреб кожного учня. Група учнів, що займаються за допомогою ІНП, базується на малих групах зі змінним складом учнів. Організація такої групи виглядає так: наприклад, школи можуть не мати можливості відкрити предметні групи залежно від освітніх потреб учнів, через малу їх кількість, що може налічувати менше ніж 10 осіб. У таких випадках створюється міжшкільна група дистанційного навчання, до якої входять як учні шкіл, які вже працюють над ІНП, так і учні інших освітніх закладів, які ще не впровадили цей метод навчання.
Міжшкільна група	Міжшкільна група складається з учнів різних шкіл, які виявили бажання вивчати основний, або додатковий предмет. У більшості випадків це талановиті діти, які дуже цікавляться деякими інтенсивними курсами, здібності яких дозволяють їм засвоювати навчальну програму в рази швидше, ніж їх однокласники. Тому вільний час вони можуть витратити на самореалізацію в різних сферах інтересів.

Джерело: побудовано автором за результатами власних досліджень

Особливості організації навчання з використанням цифрових технологій та інтегрованих технологій з учнями початкової школи наступні:

1. Переважає групова робота, а освітній простір реструктурується, в ньому виділяються необхідні робочі зони.
2. Обов'язковим є використання учнями комп'ютера, або персонального мобільного пристрою.
3. Реалізація змішаного навчання вимагає наявності якісних інформаційних ресурсів, які дають змогу забезпечити учням різноманітний контент і можливість виконувати різні види вправ.
4. Відбувається певна зміна в методиці навчання, де основними методами є забезпечення ефективного використання інформаційних технологій та розвиток навичок взаємодії, співпраці, самонавчання та взаємного навчання.
5. Змінюється роль вчителя: він уже не джерело знань, а організатор, партнер, помічник.
6. Створюються умови для активізації діяльності учнів у процесі здобуття освіти¹⁰³.

Вважаємо, що впровадження цифрових інструментів та технологій в освітній діяльності з молодшими школярами повинно зумовлювати певну послідовність етапів та складатися з наступних складових:

1. Впровадження технологій повинне здійснюватися *на етапі мотивації навчання та активізації опорних знань* молодших школярів. На першому етапі вчитель повинен перевірити рівень базових знань, доступних за темою. Точно знаючи, з чого складається фундамент, де є прогалини, які знання потрібно уточнити, що необхідно зміцнити. Коли вчителі готують сприятливу основу для вивчення нового матеріалу, він привертає увагу учня до теми, проблеми та викликає у нього інтерес, тобто виконує мотиваційну функцію. На цьому етапі роботи можливо використати такий цифровий інструмент для навчання, як

---

¹⁰³ Шелестова Л.В. *Змішане навчання у початковій школі: методичні рекомендації*. Київ 2021, 48.

Padlet.com (<https://padlet.com>) – віртуальна дошка; *Wordart.com* (<https://wordart.com/>), *Worditout* (<https://worditout.com>) – web сервіси для візуалізації, створення хмари тегів (слів); *Thinglink* (<https://www.thinglink.com>), *Glogster* (<http://edu.glogster.com>) web сервіси для створення інтерактивних плакатів, які перетворюють звичайні картинки із зображенням предметів та явищ в інтерактивні об'єкти.

Додатково пропонуємо використовувати методи, які поліпшать загальну психологічну атмосферу в класі, стануть засобами мотивації до залучення учнів в навчальну діяльність: Метод «Очікування», «Два-чотири – всі разом» та «Криголами». Ці методи на початку уроку допоможуть учням підготуватися до уроку та активізувати діяльність. Тому можна поступово через колективне обговорення проблеми перейти до теми уроку. У цій роботі немає місця для лінивих, тому що всі активні, обговорюють та вивчають запропонований матеріал.

2. Використання технологій при знайомстві з новими матеріалами. Учні молодших класів тільки починають формулювати свої думки та побажання, тобто, досліджуючи та ставлячи питання, вони висловлюють свої думки стосовно предмета вивчення, а вчителі мають їх до цього заохочувати, виявляючи таким чином прогалини в засвоєнні матеріалу та опанування знаннями та навичками. Вчителі повинні показати учням, як правильно ставити запитання, обговорювати матеріал уроку, проводити пошук та досліджувати питання за темою, активізуючи свою цікавість та пізнавальні здібності із залученням нових можливостей. Вважаємо доцільним на цьому етапі використання: сервісів *Kahoot*, *Plickers*, *ClassMarker* (<https://www.classmarker.com/>) – web сервіси, що дозволяють легко створювати, обмінюватися і грати у веселі навчальні ігри або вікторини під час уроку. Завдяки віртуальним онлайн-екскурсіям діти можуть відвідувати дистанційно цікаві місця та розширювати свій світогляд: <https://osvitoria.media/news/8-virtualnyh-ekskursij-zooparkamy-svitovymu-pam-yatkamy-i-navit-marsom/>, а також сервіси *Mindomo*, *Mindmeister* (<https://www.mindmeister.com>), *Spiderscribe*

(<https://www.spiderscribe.net/>) – web сервіси для створення карт пам'яті, ментальних карт тощо. Додатково роботу в групах засобами інтерактивних методів «Навчаючи – учусь» та «Вузлики».

3. *Впровадження ІК технологій на етапі рефлексії, узагальнення та інтеграції знань.* Завдання на цьому етапі уроку: систематизувати засвоєний матеріал, застосувати нові знання до нових пізнавальних ситуацій, уточнити зміст обробленого матеріалу, співвіднести фактичні результати з очікуваними: за допомогою онлайн-програми *Bubble.us* – інтелектуальні карти учні можуть структурувати свої думки. *XMind* – чудова програма, за допомогою якої можна створювати зручні інтелект-карти, а також проводити мозкові штурми. *Tiki-Toki* – web сервіс для створення інтерактивних часових стрічок подій із додаванням фото, аудіо та відеоматеріалів. Інтерактивні методи «Коло ідей», «Кейс-технологія» та метод «Прес» допоможуть узагальнити отримані знання.

Таким чином, нові підходи в освіті передбачають використання нових методів навчання для цифрової трансформації освітнього процесу, прискорення сприйняття, розуміння та глибини знань учнів початкової школи, підвищення якості навчання, створення нових засобів представлення навчального матеріалу, що дає підстави зробити висновки про більш ефективну взаємодію під час освітнього процесу на основі використання цифрових інструментів як засобу формування необхідних компетентностей, в тому числі технологічної у сучасних молодших школярів, їх інтелектуального розвитку. Ефективним в цьому процесі може бути організація навчання християнської етики за допомогою поєднання використання в освітньому процесі цифрових технологій та інтерактивних методів навчання з метою поєднання набуття учнями одночасно навичок роботи з новими технологіями та духовного розвитку дитини, що у сучасних реаліях життя є надзвичайно нагальним та важливим для формування повноцінної особистості дитини.

Висновки до розділу 2

Аналіз програми та посібників з християнської етики для 1–4 класів показав, що сучасні матеріали враховують особливості психології та розвитку молодших школярів, інтегруючи в них християнські цінності. Проте існують певні аспекти, які потребують додаткового вивчення та адаптації з урахуванням конкретних умов навчання та виховання. У майбутньому ці знахідки можуть стати основою для удосконалення програм та методик викладання предмета.

Під час детального аналізу методів та підходів до викладання християнської етики в початковій школі стало очевидним, що їх новий зміст є ключем до успіху педагогічного процесу. Наявна наступність між традиційними педагогічними методами та сучасними техніками викладання дає можливість вчителям гнучко адаптуватися до педагогічних ситуацій, реагуючи на індивідуальні потреби учнів. Акцент на душпастирському супроводі в освітньому процесі підсилює зв'язок між вивченням теоретичних основ предмета християнської етики та практичної їх реалізації в житті дитини. Таким чином, поєднання різноманітних методів і підходів, а також увага до духовних потреб молодших школярів можуть гарантувати ефективне засвоєння християнських цінностей дитиною та набуття батьками досвіду основ духовного виховання своїх дітей та методів роботи вдома в процесі змішаних форм освітнього процесу, що є необхідним засобом у сьогоденні.

Крім того, використання цифрових інструментів у поєднанні з інтерактивними методами навчання дозволяє вчителям, учням та батькам реалізовувати ідеї співпраці, навчає їх конструктивної взаємодії, допомагає покращити психологічний клімат у класі та створює особливу атмосферу, у якій легше опанувати технологічні засоби навчання та набувати духовний досвід, слідуючи за сучасними тенденціями розвитку суспільства. Методи опанування предмета християнської етики засобами ІКТ допомагають викладати предмет, активізуючи пізнавальний інтерес та всі основні здібності дитини під час освітнього процесу.

РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ТА ЕФЕКТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ЕТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

3.1. Розробка програми впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на уроках християнської етики в 1–4 класах загальноосвітнього закладу

Використання інформаційно-комунікаційних технологій та безпосереднє застосування цифрових інструментів в освітньому процесі на сьогодні є одним із найважливіших факторів розвитку освіти. Вони активізують пізнавальний інтерес учнів, дають змогу підвищити швидкість і якість сприйняття, розуміння та засвоєння знань. За допомогою медіа та інтерактивних засобів учням легше навчатися на основі використання «кейсів», проєктних методів, впровадження інноваційних підходів, зокрема розвивальних навчальних ігор, здійснювати науково-дослідницьку роботу тощо.. Як наслідок, учні відчують емоційний комфорт в освітньому середовищі, набагато краще засвоюють інформацію та нові знання, не втрачаючи бажання вчитися. Цифрові інструменти роблять процес навчання мобільним, диференційованим та індивідуалізованим. При цьому технологія не замінює вчителя, а доповнює його. Такі заняття характеризуються адаптивністю, керованістю, поєднанням індивідуальної та групової роботи, інтерактивним навчанням, відсутністю обмежень у формі навчання.

На основі рекомендацій програмного курсу «Основи християнської етики. 1–11 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Сохань Г.С., Гусаков І.М., Гусак М.Є., Пономарьова М.С., Кушнір І.М.)¹⁰⁴ (2022 р.), рекомендованого Міністерством освіти і науки України до використання на

---

¹⁰⁴ Сохань Г.С. та ін. *Основи християнської етики. 1-11 класи» для закладів загальної середньої освіти : Навчальна програма курсу за вибором* 2022, 39.

уроках християнської етики, зокрема у початковій школі, а також проаналізованих у попередніх розділах цього дослідження підходах та методах застосування засобів ІКТ нами було розроблено Програму ефективного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на уроках християнської етики у 1–4 класах загальноосвітнього закладу

Мета програми: посилення ефективності уроків християнської етики у початковій школі шляхом інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій, що дозволить підвищити рівні мотивації до опанування предметом, поглибити розуміння учнями християнських цінностей, чеснот та моральних орієнтирів, забезпечуючи при цьому інтерактивність, наочність та доступність освітнього матеріалу.

Завдання програми:

1. Розвиток компетентностей учнів у сфері християнської етики через використання цифрових інструментів та медіа-ресурсів, що сприяють кращому засвоєнню знань і формуванню навичок.
2. Створення інтерактивного та мотивуючого освітнього середовища, яке сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів щодо вивчення основ християнської моралі.
3. Використання ІКТ для демонстрації практичних аспектів християнських вчень, включаючи притчі, історії, християнські традиції та звичаї для виховання морально розвинутої та відповідальної особистості.
4. Підтримка та розвиток здібностей учнів до самостійного морального вибору та оцінювання ситуацій з погляду християнської етики: благочестя, любові, краси та добра за допомогою інтерактивних вправ та завдань.
5. Залучення батьків до освітнього процесу через використання цифрових платформ та ресурсів, що забезпечують можливість спостереження та підтримки навчання дітей вдома та в процесі впровадження дистанційної та змішаної форм навчання.

Ця програма має на меті інтегрувати сучасні ІКТ не як самоціль, а як ефективний інструмент для поглиблення та розширення розуміння християнської етики серед учнів початкової школи, роблячи освітній процес більш цікавим, інтерактивним та доступним

Організація та правила проведення експериментальних занять передбачає:

1. Проведення занять з дітьми молодшого шкільного віку (1–4 класи).
2. Проведення занять в групах розвиває навички самостійного розв'язання завдань одночасно з побудовою конструктивних взаємин всередині кожної групи, що спрямовується на вирішення складного завдання у колективній співпраці, коли за активної участі вчителя формуються взаємовідносини на основі допомоги, неупередженого ставлення, ввічливості, терпеливості та наполегливості, правдивості та чесності, закладаючи на практиці основи гуманного ставлення до ближніх.
3. Поступовий перехід від простих вправ та ігор до складніших завдань, враховуючи вікові особливості учнів та специфіку вивчення предмета, розв'язання проблем із застосуванням творчих та креативних рішень, орієнтованих на розумові дії та удосконалення способів здобуття інтелектуального досвіду. Це надає можливість навчити молодших школярів узагальнювати отриману інформацію, робити висновки та застосовувати знання і навички у повсякденному житті.

В межах програми пропонується низка вправ для використання їх вчителями на уроках християнської етики. Структура програми враховує побудову роботи за певними етапами, які на прикладі окремих вправ ми пропонуємо до розгляду:

Перший етап.

Мета етапу: мотивація учнів до опанування знаннями з предмета та перевірка рівня базових знань, доступних за темою уроку, створення комфортної для молодших школярів та дружньої атмосфери в класі.

У межах першого етапу на уроках християнської етики у початковій школі рекомендується застосування методу «Очікування». Цей метод має на меті визначення сподівань та страхів учнів, стимулюючи їхнє бажання дізнаватися нове та висловлювати свої думки щодо предмета.

Вчитель започатковує діалог з учнями:

– «Наші уроки християнської етики відкривають перед нами багато цікавого. Чого ви хочете навчитися або дізнатися?»

– «Як ви вважаєте, що може зробити ці уроки особливо цікавими та ефективними для вас?»

Учні діляться своїми думками та сподіваннями. Використовуючи цифровий інструмент Padlet.com, вчитель створює віртуальну дошку, де учні можуть прикріплювати свої ідеї, враження та очікування від уроків. Це дозволяє зробити процес навчання більш інтерактивним та залучити учнів до активної участі в обговоренні плану побудови їх діяльності.

Вчитель закликає учнів до роздумів:

– «Чому ми складаємо список очікувань та як це може вплинути на ваше навчання?»

– «Давайте разом працюватимемо над тим, щоб наші уроки були не тільки пізнавальними, а й дуже цікавими та корисними для навчання, для життя, а також для отримання знань і вмінь, які будуть корисними для життя наших рідних, людей навколо нас, природи, яка нас оточує, для нашого духовного зростання». Цей підхід також допомагає вчителю краще розуміти потреби та інтереси учнів, адаптуючи освітній процес до їхніх очікувань та забезпечуючи більш ефективно засвоєння навчального матеріалу.

Вправа для 1 класу «Добрі вчинки та їхнє значення»

Мета вправи: Ознайомити учнів з концепцією добрих вчинків як вияву любові до світу та відповідальності перед довіллям, зосередитись на важливості Дня святого Миколая як символу доброти та милосердя.

Етапи вправи (інтерактивний метод «Три-чотири-всі разом»):

Індивідуальна робота: вчитель роздає кожному учню картку з малюнком, що зображує різні сцени добрих вчинків (наприклад, годування птахів, допомога старшим, посадка дерева). Учні мають розповісти, що вони бачать на картинці та як цей вчинок допомагає людям та світу навколо них.

Наступним кроком вчитель роздає картки з притчами про Святого Миколая та його діяльність, милосердя та добрі вчинки. Учні мають уважно вивчити картки з ілюстраціями та зробити висновки на основі побаченого.

Робота в парах: учні об'єднуються в пари та обмінюються думками про те, чому важливо робити добрі вчинки та які добрі вчинки Святого Миколая стали славетними та прикладом для наслідування багатьма поколіннями. Вони мають обговорити, як маленькі вчинки можуть зробити велику послугу окремій людині та спільноті.

Робота в групі: утворюються малі групи для створення колективного малюнка або плаката на тему «Добрі вчинки нашого класу». Учні малюють сцени, де вони втілюють добрі вчинки в життя.

Презентація та обговорення: кожна група представляє свій плакат класу та розповідає про обрані та заплановані до здійснення найближчим часом добрі вчинки. Обговорення, як ці вчинки впливають на них самих та оточення.

Використання цифрових інструментів:

Thinglink (<https://www.thinglink.com>): використання для створення інтерактивних версій групових плакатів, де кожен добрий вчинок супроводжується поясненням або коротким описом.

Glogster (<http://edu.glogster.com>): створення цифрових плакатів, якими учні можуть поділитися в онлайн-класі або з батьками.

Ця вправа сприяє розвитку усвідомлення доброти та милосердя серед молодших школярів, підкріплюючи ідею про те, що кожен може зробити світ кращим через маленькі добрі вчинки. Використання ІКТ дозволяє зробити урок більш цікавим та інтерактивним, працюючи індивідуально та в групах, учні мають відчувати, як продуктивна взаємодія з іншими покращує процес діяльності, надає можливість кожному проявити себе на основі взаємоповаги та довіри.

Другий етап.

Використання інтерактивних методів для представлення теми в межах програмного курсу з християнської етики: «Я і моя Батьківщина» (2 клас) та «Вибір людини і наслідки вибору. Добродії, волонтери. Відомі благодійники України» (3 клас). Учні вивчають значення державних свят, ролі сім'ї та важливості виборів у житті людини та значення благодійності для суспільного розвитку. Учні вчаться порівнювати зміст уроку з особистим досвідом та формулюють запитання для поглибленого розуміння теми вивчення.

Мета етапу: заохочення учнів до глибшого розуміння понять патріотизму, вибору та відповідальності через вивчення різних аспектів сімейних цінностей та ролі державних та релігійних свят в житті людини.

Вправа для 2 класу «Святковий калейдоскоп: подорож до серця традицій»

Мета вправи: сприяти поглибленню розуміння учнями зв'язку між християнською етикою та обов'язками людини як громадянина своєї Батьківщини, усвідомлення ролі державних та релігійних свят та їх впливу на формування моральних цінностей в сучасному українському суспільстві у контексті програмного курсу з християнської етики: «Я і моя Батьківщина».

Етапи вправи (інтерактивний метод «Навчаючи – учусь»):

Вчитель підготовлює картки із зображеннями та описами державних і релігійних свят України, їх історією та значенням для культури та етичного виховання.

Робота в групах: діти об'єднуються в малі групи. Кожна група отримує набір карток із завданням вивчити та обговорити свята, які вони представляють. Діти обмінюються знаннями про історію, традиції та значення цих свят.

Презентація та обговорення: після дослідження кожна група представляє свої висновки класу. Діти діляться тим, як свята впливають на формування моральних цінностей суспільства.

Інтерактивне обговорення: після презентацій клас обговорює, як свята впливають на їхнє особисте життя, їх сім'ї та спільноту, підкреслюючи важливість патріотизму та релігійної віри.

Цифрові інструменти для вправи:

Google Arts & Culture: використання для віртуальних екскурсій музеями та історичними місцями, щоб показати учням важливість і красу української культури та християнських святинь.

Відео з серії «Науково-цікавих програм» про видатних діячів України та історичні події. Ці відео допоможуть учням зрозуміти, як історичні події формували сучасні свята та традиції. Серія науково-цікавих програм <https://osvitoria.media/experience/10-filmiv-za-yakymy-mozhna-vchyty-istoriyu-ukrayiny/> розповідає про видатних діячів та історичні події, які відбувалися в Україні.

Вправа для 3 класу «Вузлики доброти»

Мета вправи: сприяти розвитку розуміння учнями концепцій доброти, милосердя та добротності, важливості волонтерської діяльності у контексті програмного змісту з християнської етики: Вибір людини і наслідки вибору. Добродії, волонтери. Відомі благодійники України.

Етапи вправи (інтерактивний метод «Вузлики»):

Учням пропонуються картки з історіями відомих благодійників та волонтерів. Кожна історія розділена на частини, які учні повинні відновити у правильній послідовності.

Завдання учнів – об'єднати картки так, щоб вони склали цілісну історію про доброту і вплив на світ.

Після складання історії, учні обговорюють, чому вчинки, зображені на картках, є важливими, і як вчинки відомих благодійників вплинули на життя інших людей та суспільства.

Використання цифрових інструментів, таких як ресурси з ребусами та загадками на тему милосердя і доброти (наприклад, сайт <http://zagadki.org.ua>), допомагає зробити урок більш інтерактивним та цікавим.

Третій етап.

Рефлексія, узагальнення та закріплення знань.

Мета етапу: на цьому етапі нашої програми ми прагнемо досягнути глибокого розуміння учнями моральних цінностей, які складають зміст християнської етики. Учні повинні не лише вивчати, але й осмислювати різні моральні цінності, такі як чесність, правдивість, миролюбність, і розглядати їх втілення у повсякденному житті. Цей етап також має на меті розвивати у дітей навички критичного мислення, уміння аналізувати та висловлювати власні думки, а також сприяти формуванню відповідального ставлення до власних вчинків та рішень.

Вправа для 4 класу «Дерево цінностей»

Мета вправи: допомогти учням візуально і творчо висловити своє розуміння та ставлення до різних моральних цінностей. Через цю вправу діти вчаться ідентифікувати та артикулювати власні цінності та ставлення до них. Вона також допомагає учням зрозуміти, як різні цінності впливають на повсякденні рішення та вчинки. Окрім того, вправа «Дерево цінностей» стимулює розвиток креативного мислення учнів та сприяє розвитку навичок командної роботи та взаємодії. Плануємо вправу у контексті виконання програмного змісту з християнської етики: Вчимося вибирати цінності і плекати їх. Правдивість і чесність. Наслідки нечесності. Працелюбність. Праця та співпраця у житті людини. Терпеливість і наполегливість. Миролюбність. Важливість миру. Життєлюбність. Життя як великий дар.

Етапи вправи (інтерактивний метод «Коло ідей»):

Учні об'єднуються в групи, кожна з яких отримує картки з поняттями про цінності в житті людини, такими як «пошана до батьків та старших», «правдивість», «чесність», «терпеливість», «миролюбність», «працелюбність», «співпраця», «дружба» тощо.

Завдання групи – створити «Дерево цінностей», де кожне поняття – це листочок або гілка на дереві. Учні обговорюють, яке місце кожна цінність займає в їхньому житті та як вони пов'язані між собою.

Після складання «Дерева цінностей» кожна група представляє свою роботу і обговорює, чому обрали саме таку структуру дерева, і як кожна цінність впливає на повсякденне життя.

Використання цифрових інструментів, таких як *Mindomo*, *Mindmeister*, *Spiderscribe* дозволяє візуалізувати «Дерево цінностей» в електронному форматі, що сприяє кращому засвоєнню і усвідомленню цінностей учнями. Ці платформи уможлиблюють структурування інформації таким чином, що учні можуть ефективно опрацьовувати та використовувати її. Елементи карти можуть включати текст, графічні зображення (у форматах jpg, png), календарні дати, географічні карти (через *GoogleMap*), а також різноманітні додатки. Існує можливість експортувати ці карти у форматах jpg та png. Використання методик складання ментальних карт відкриває нові перспективи для розвитку мислення, дозволяючи освоювати інноваційні підходи до навчання.

Розроблена програма для використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках християнської етики в початковій школі зосереджується на ефективному застосуванні інтерактивних вправ та цифрових інструментів, що сприяє глибшому засвоєнню учнями християнських етичних цінностей та моральних принципів. Використання таких інструментів, як віртуальні дошки, платформи для створення ментальних карт, інтерактивні онлайн-екскурсії та інші, дозволяє поглибити розуміння учнями християнських цінностей через візуалізацію та практичне застосування знань.

Отже, такий підхід сприяє формуванню глибоких моральних переконань щодо ставлення до довкілля, природи, пошани до індивідуальності кожної людини, цінності її життя, усвідомлення важливості дружби та співпраці, поваги до батьків та старших, взаємопідтримки, усвідомлення цінності християнських традицій та свят у житті суспільства та окремої людини, понять чеснот людини, вдячності, милосердя, доброти, співчуття, чесності та терпеливості. Особливий наголос має бути на праві людини на вибір та усвідомленні нею свого життя як великого дару.

3.2. Рекомендації вчителям щодо організації ефективного навчання на уроках християнської етики

Враховуючи важливість інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій у процес навчання християнської етики в початковій школі, важливо надати вчителям конкретні рекомендації для організації ефективного освітнього процесу. Ці рекомендації мають забезпечити не лише засвоєння учнями програмного матеріалу, але й активізацію їхньої участі в освітньому процесі, стимулювання критичного мислення та розвиток моральних цінностей. Особлива увага має приділятися використанню інтерактивних методів та цифрових інструментів. Вони не тільки посприяють глибшому засвоєнню навчального матеріалу, але й зроблять освітній процес захоплюючим. Також важливо залучати до процесу навчання батьків, стимулюючи їх активну участь в освітньому процесі та створенні сприятливої атмосфери для гармонійного розвитку особистості дитини.

У контексті вивчення християнської етики у початкових класах, важливо зосередитися на створенні гнучкого та інклюзивного освітнього середовища, в якому учні відчують свободу вибору та повагу до своїх світоглядних переконань. Відтак педагоги мають звертати увагу на розвиток критичного мислення учнів, їхню самостійність у ситуаціях вибору та керування у поведінці засвоєними цінностями. Вчителі повинні зосереджуватися на превентивних аспектах виховання, запобігаючи негативним проявам у поведінці учнів і стимулюючи розвиток позитивних соціальних навичок. Суспільна спрямованість виховання, що передбачає формування національної свідомості та патріотизму, є ключовою для інтеграції християнських моральних цінностей у багатоаспектну суспільну діяльність. Різноманітність діяльності та спілкування, які організовуються на уроках християнської етики, повинні бути спрямовані на практичне застосування засвоєних знань, розвиток творчих здібностей та формування відповідальності за свої дії.

Залучення сім'ї школяра до виховного процесу має велике значення. Важливо підкреслити значення комплексного та інтегрованого підходу, де

спільні зусилля сім'ї та школи спрямовані на формування різнобічно розвиненої особистості учня.

Наприклад, учням пропонується домашнє завдання: розробити невелику презентацію засобами опанованих на уроках ресурсів на теми відповідно до програмного курсу християнської етики: «Життя як великий дар»; «Традиції моєї родини. Родинні свята», «Родинні стосунки. Взаємопідтримка і взаємодопомога у родині», «Різдво Христове. Святкування Різдва Христового. Звичаї і традиції українського народу», «Звичаї і традиції українського народу. Великдень в Україні», «Пошана до батьків, Батьківщини», «Заповіді любові. «Люби ближнього свого, як самого себе» та інші.

Самостійна робота учнів та залучення до цієї роботи батьків в межах опанування предмету християнської етики вдома надає можливість більш тісної співпраці з батьками та інтеграції знань з християнської етики у родинне коло дитини. Таким чином використовується можливість мотивації батьків до цікавої роботи з дітьми з використанням цифрових інструментів для створення презентацій, проєктів, домашніх завдань, що є чудовою можливістю для батьківської участі в освітньому процесі, підвищення мотивації дітей до навчання та глибшого розуміння духовно-моральних аспектів християнської етики. Це також сприяє формуванню в дітей відчуття відповідальності, ініціативності та креативності у підході до виконання завдань, оскільки вони вчаться представляти свої ідеї та думки у формі презентацій та ведуть спільну з батьками роботу над проєктами.

Включення сім'ї в освітній процес зближує батьків і дітей, дозволяє батькам краще зрозуміти навчальні інтереси своєї дитини, а також дає можливість ділитися власним життєвим досвідом і цінностями. Це зміцнює сімейні зв'язки і сприяє всебічному розвитку дитини, як особистості та християнина в родинному середовищі.

Використання ІКТ та інтерактивних методів повинно сприяти глибшому розумінню духовно-моральних принципів, водночас забезпечуючи доступність та системність освітнього процесу. Участь батьків в умовах активного

консультування з боку педагога, а також із можливістю залучення до цього процесу душпастиря надає змогу ефективно спланувати продуктивні умови для навчання християнської етики у дистанційному та змішаному навчанні.

Важливим аспектом мотивації дітей до опанування знаннями з християнської етики можуть стати інтегровані уроки, коли є можливість поєднати зміст навчання декількох предметів в одній темі та зробити навчання насиченим та цікавим для учнів, з інноваційними підходами до його організації. Пропонуємо план інтегрованого уроку з християнської етики для 3-4 класів.

Інтегрований урок християнської етики для 3 класу на тему: «Заповіді любові. «Люби ближнього свого, як самого себе».

План інтегрованого уроку

I. Організація учнів до уроку

- Привітання та коротке ознайомлення з темою та цілями уроку.

II. Актуалізація опорних знань

- Бесіда про значення любові та поваги у житті кожної людини.
- Короткий перегляд відеоматеріалів на етичну тематику.

III. Мотивація навчальної діяльності

- Обговорення поведінки героїв біблійних розповідей та казок.
- Моделювання життєвих ситуацій, в яких виявляється значення любові та поваги.

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Образотворче мистецтво:

- Створення малюнків на тему «Любов та повага у моїй родині».

2. Музичне мистецтво:

- Спів пісень про любов та дружбу.
- Слухання духовних музичних творів, в тому числі українських духовних пісень, що передають емоцію любові.

V. Закріплення вивченого матеріалу

- Обговорення створених малюнків та проспіваних пісень.
- Рефлексія: що нового дізналися, що сподобалося.

VI. Самостійна практична робота

- Виготовлення листівок для близьких з побажаннями та символами любові.

VII. Підсумки уроку

- Підбиття підсумків та обговорення того, як заповідь «Люби ближнього свого, як самого себе» можна застосувати у повсякденному житті родини.

Домашнє завдання:

- Підготовка разом з батьками вдома короткого оповідання або малюнка на тему «Як я проявляю любов і повагу до оточуючих».

Важливим аспектом організації інтегрованих уроків християнської етики та мистецтва для учнів початкової школи є усвідомлене та виважене використання біблійного матеріалу. Учителі християнської етики повинні уникати занадто детального та глибокого занурення в біблійні тексти, яке може викликати у молодших школярів страх або тривогу. Замість цього, варто зосередитися на основних принципах християнства, адаптуючи їх до вікових та психологічних особливостей дітей.

Наочність, використана на уроці, повинна бути високохудожньою та не повинна порушувати релігійні норми, біблійні історії можна ілюструвати творами мистецтва, використовуючи малюнки, музику та інші творчі форми, які допомагають дітям краще засвоїти матеріал.

Для правильного підходу до вивчення християнської етики важливо враховувати етапність та поступовість навчання. Це дозволить учням поступово, без стресу та непорозумінь засвоювати моральні та етичні концепції. Для забезпечення такого підходу корисно залучати до процесу навчання душпастирів. Їхня компетентність та досвід допоможуть визначити оптимальний обсяг та характер навчального матеріалу, забезпечити його правильне та збалансоване викладання.

У виборі цифрових інструментів та технологій для викладання християнської етики слід керуватися не лише їх новизною чи технічною досконалістю, але й доцільністю та відповідністю їх використання в контексті

наочності та інформативності біблійних і християнських матеріалів. Це допоможе створити збалансоване та цікаве освітнє середовище, яке сприятиме глибшому засвоєнню учнями християнських цінностей та етичних принципів.

Висновки до розділу 3

З метою дослідження можливостей впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на уроках християнської етики в початковій школі було розроблено Програму ефективного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на уроках християнської етики в 1–4 класах загальноосвітнього закладу. Програма охоплює різноманітні вправи та методичний інструментарій, адаптовані до вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку. Наприклад, у першому класі використовується метод «Очікування», який допомагає учням артикулювати свої сподівання та страхи, а в другому класі – метод «Навчаючи – учусь», що спонукає дітей до активного обміну знаннями. У третьому класі застосовується метод «Вузлики», який підтримує розвиток логічного мислення та здатності аналізувати моральні вибори, а в четвертому – метод «Коло ідей», який стимулює учнів до креативного мислення та розробки власних ідей щодо моральних цінностей.

Основний наголос у цій програмі зроблений стосовно інтеграції сучасних ІКТ-інструментів для підвищення інтересу та залучення учнів до опанування необхідними знаннями та навичками християнської етики, виховання відповідальної та морально зрілої особистості учнів, активізації їх інтересу до навчання основ християнських цінностей, які мають стати базою усього життя дитини, надійною платформою для виховання свідомого свого призначення християнина та громадянина своєї держави.

Розроблені рекомендації вчителям щодо організації ефективного навчання на уроках християнської етики сприяють гармонійному розвитку молодшого школяра, але також одночасно надають вчителям ефективні інструменти для організації цікавого та змістовного навчання, що має велике значення для

подальшого впровадження предмета християнської етики в освітній процес загальноосвітніх закладів. Втілення рекомендацій щодо співпраці з батьками та залучення душпастирів до процесу планування та розробки ефективних інформативних та наочних навчальних матеріалів створює умови для комплексного підходу до виховання морально стійкої особистості, що важливо у сучасному динамічному світі.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі обґрунтовано доцільність та досліджено організаційні і педагогічні умови для впровадження засобів інформаційно-комунікаційних технологій в процес вивчення християнської етики в початковій школі. Отримані результати дослідження засвідчили досягнення мети, розв'язання поставлених завдань і стали підставою для формулювання низки висновків.

1. На основі вивчення наукової літератури досліджено історичні аспекти взаємодії закладів освіти та Церкви у духовному та моральному становленні дитини, роль предмета християнської етики у розвитку духовно-моральної складової особистості молодшого школяра. З'ясовано, що у період становлення та розвитку національної школи (початок ХХ ст.) духовно-моральне виховання базувалося на християнській етиці, школа була проголошена світським закладом, але формально вона не була відокремлена від Церкви. У першій половині ХХ століття позицію Греко-Католицької Церкви формував Митрополит Андрей Шептицький, який висловлював велику потребу в церковних закладах, що мали забезпечити виховання й освіту дітей, що є актуальним і до наших днів. З відродженням Церкви у незалежній Україні завданням педагогів і душпастирів є впровадження на системній основі нових ініціатив щодо виховання свідомого християнина та громадянина своєї держави. Базове вивчення християнської етики сьогодні включає сфери спілкування, діяльності та поведінки у ставленні до Бога; до самого себе, до оточення; до держави, до природи, а також зумовлює опанування знаннями Біблійного, культурологічного та історичного змісту.

2. Здійснено аналіз методів і підходів до вивчення християнської етики у початковій школі та душпастирський супровід освітніх процесів та виявлено, що вчителі можуть практикувати різноманітні форми, методи, прийоми навчання: читання Святого Письма, слухання духовної музики, ознайомлення з основами іконографії, перегляд фільмів відповідного змісту, малювання, поезія, конкурси, вікторини, кросворди, дискусії, семінари, інтегровані уроки, та уроки

з використанням сучасних інформаційних технологій навчання. Під час вивчення християнської етики з молодшими школярами корисно застосовувати різні форми роботи: індивідуальні, мікрогрупові, групові та масові. У молодших класах наголос ставиться на методи навчання, які підтримують розвиток творчості, ініціативи та критичного мислення. Для цього використовуються бесіди, вікторини, рольові гри, вистави та благодійні заходи.

3. Проаналізовано основи використання ІКТ у сучасному освітньому процесі початкової школи та досліджено методологію і організаційні умови застосування ІКТ з учнями початкових класів в умовах онлайн та офлайн навчання християнської етики. Встановлено, що цифрові технології стають ефективними засобами для педагогів при створенні сучасного освітнього простору. Це можуть бути комплекти підручників, довідників, приладів, інструментів, прикладного програмного забезпечення із можливістю забезпечення якісного зворотного зв'язку між учасниками освітнього процесу. Цифрові технології, що використовуються в освітньому процесі загальноосвітнього закладу, представлені насамперед різноманітними портативними пристроями – смартфонами, планшетами, електронними книгами тощо. З їх допомогою розв'язуються такі дидактичні проблеми: використання цифрових інструментів для професійного розвитку вчителя; створення та розповсюдження цифрових ресурсів; вдосконалення цифрового оцінювання; покращення інклюзивної освіти; набуття учнями технологічної компетентності тощо. Невід'ємною частиною навчання у початковій школі засобами ІКТ є використання цифрових освітніх ресурсів для набуття абсолютно нових дидактичних властивостей: навчальний контент та презентації в різних формах мультимедіа; надлишковість, різноманітність і подальша варіативність; інтерактивність, гнучкість і адаптивність.

4. Здійснено аналіз програм та посібників з християнської етики для 1–4 класів загальноосвітніх закладів та з'ясовано, що під час викладання християнської етики використовуються відповідні методичні матеріали, включаючи програми та посібники для уроків та позаурочної діяльності.

Аналіз програм, посібників та зошитів із завданнями до курсу християнської етики для застосування в початковій школі дало змогу визначити їхні сильні та слабкі сторони. У них презентовано низку важливих рекомендацій, які доцільно використовувати для оптимізації освітнього процесу, а також для розробки вчителями на цій основі власних методик викладання християнської етики в початковій школі.

5. Розроблено програму та рекомендації вчителям щодо ефективного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на уроках християнської етики в 1–4 класах загальноосвітнього закладу. Узагальнюючи зміст розробленої програми, можна відзначити, що вона ефективно інтегрує інформаційно-комунікаційні технології в процес навчання християнської етики у початковій школі. Програма не тільки забезпечує глибоке засвоєння моральних та етичних принципів через різноманітні інтерактивні методи та цифрові інструменти, але й активізує креативне та критичне мислення учнів, надає можливість учням опановувати навчальний матеріал з християнської етики у спільній діяльності в групах, відчутти взаємозв'язок з товаришами, підтримку та дружбу, допомогу, співпереживання, ввічливість та неупереджене ставлення, отримати можливість поділитися радістю з іншими під керівництвом та з порадами вчителя. Застосування інноваційних підходів у навчанні, використання засобів ІКТ, які відповідають контексту теми, віковим особливостям учнів та потребам презентації навчального матеріалу у цікавій та доступній для сучасних учнів формі, сприяє формуванню в учнів міцних етичних християнських засад та мотивації до вивчення предмета. Це стане надійною основою для продовження успішного впровадження християнської етики вже в основній та старшій школі. Водночас розроблені методичні рекомендації наголошують на важливості інтегрованих уроків, які поєднують зміст християнської етики з мистецтвом, та на ретельному виборі цифрових інструментів, що відповідають віку та рівню розвитку учнів. Важливою є також участь батьків та душпастирів в освітньому процесі, що забезпечує його ефективну організацію.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреев О.О. та ін. *Педагогічні аспекти відкритого дистанційного навчання*: монографія / упор. Андреев О. – Кухаренко В. ХНАДУ. Харків 2013.
2. Бацюк Ю.О. – Сокур О. П. *Електронні освітні ресурси як засіб формування ключових компетентностей учнів сільської школи*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної Інтернет конференції. Вінниця 2016, 72-78.
3. Белозьорова Р. *Сучасні цифрові пристрої в освітньому процесі*. // <https://ua-referat.com/uploaded/suchasni-cifrovi-pristroyi-v-osvitneomu-procesi/index1.html> (07.08.2023).
4. Близнюк Т. *Цифрові інструменти для онлайн і офлайн навчання*: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ 2021.
5. Богущ, І. Л. та ін. *Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях*: Навчальна програма. Київ 2019.
6. Бондаренко Н. *Підготовка майбутніх педагогів до реалізації принципу наступності дошкільної і початкової освіти в контексті концепції «Нова українська школа» // Гуманізація навчально-виховного процесу. 2020, №. 1 (99), 176-187.*
7. Бусел В.Т. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ – Ірпінь 2009.
8. Ведмідь Л.П. *Актуальні питання у викладанні Християнської етики в школах України. 2018 // vseosvita.ua/library/aktualni-pitanna-u-vikladanni-hristianskoi-etiki-v-skolah-ukraini-22590.html* (11.02.2023).
9. Городиська В. В. *Програмне забезпечення духовного виховання у сучасних вітчизняних закладах дошкільної освіти // Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка: Серія: Педагогічні науки. Глухів 2017, 242-250.*
10. Грищенко М. та ін. *Нова Українська школа*. Міністерство освіти і науки України. Київ 2016, ————— 40.

//mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf (09.02.2023).

11. Гусак П. та ін. *Інноваційні технології навчання учнів початкових класів* : монографія. Луцьк 2016.

12. *Державний стандарт початкової освіти* // mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti (28.12.2022).

13. Добуш Г. *Живу і навчаюсь у родині. Основи християнської етики*: навчальний посібник для 2 класу. Львів: 2010.

14. Добош Г. *Живу і навчаюсь у родині. Основи християнської етики*: методичний посібник для 2 класу. Львів 2011.

15. Добровольська Л.Н. – Чорновіл В.О. *Інтеграція навчальних предметів в початковій школі як ефективна форма навчання молодших школярів*: матеріали інтернет-семінару. Черкаси 2017.

16. Дунаєвська Т.В. *Електронні освітні ресурси* // vseosvita.ua/library/statta-na-temu-elektronni-osvitni-resursi-432308.html (10.02.2023).

17. Жиденко Т.О. – Лонська І.О. *Упровадження інновацій в освітньому процесі* // *Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторі*: збірник тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (6 листопада 2020 р.). Мукачево. 2020. С. 64-66.

18. *Євангеліє від Матвія*. Біблія. Новий заповіт / пер. Івана Огієнка // www.my-bible.info/biblio/ukrainskaya-bibliya/evangelie-ot-matfeja.html (03.11.2022).

19. *Інститут модернізації змісту освіти* // imzo.gov.ua (03.08.2023).

20. Іськів В. *За духовну свободу. До тридцятиріччя початку виходу УГКЦ з підпілля – 4 серпня 1987 року*. Львів 2016.

21. Йовенко Л.І., Терешко І.Г. *Традиційне родинне виховання українців*: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Умань 2010.

22. Каліберда Г.А. *Подорож дорогою добра: конспекти уроків та виховних заходів із християнської етики. 1–4 класи.* Тернопіль 2014.
23. *Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви.* Львів 78 // st.ugcc.ua/katehytychnyj-pravylynyk-ukrayinskoji-greko-katolyczkoji-czerkvy (07.02.2023).
24. Кириленко С.В. *Педагогічна інноватика в новій українській школі // Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи: Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції / за заг. ред. Т. М. Турчин; упоряд. Т. В. Гордієнко.* Ніжин 2020, 75-77.
25. Колеснік К.А. *Основні орієнтири виховання молодого покоління в Україні. Наукові пошуки XXI століття: молодіжний вимір III Міжнародної дистанційної науково-практичної конференції 2 жовтня 2015 року.* Київ, 2015, 177–182.
26. Колісник-Гуменюк Ю.І *Методичні вказівки до вивчення модуля «Інноваційні та інтерактивні технології навчання»:* наук. метод. розробка. Львів 2018.
27. Комісія у справах виховання УГКЦ. *Шляхом душпастирського служіння в освіті: Збірник навчально-практичних матеріалів.* Серія: Католицька Освіта. Львів 2019.
28. Комісія у справах освіти та виховання УГКЦ. *Виховувати у свободі, правді та любові: Вибрані документи церкви про католицьку школу, виховання, освіту.* Львів 2017.
29. *Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. редакція зі змінами від 21.12.1995* // zakon.rada.gov.ua/laws/show/789-12#Text (28.12.2022).
30. *Концепція Нової української школи: від 27 жовтня 2016 року / Міністерство освіти і науки України.* 2018, 40 // mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf (03.02.2023).

31. *Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти в Україні*: Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022. №527 // nus.org.ua/wp-content/uploads/2022/06/62a0421e24258666156501.pdf (07.02.2023).
32. Лондар С. Л. *Актуальні питання реформування освіти в Україні* : монографія. Київ ДНУ «Інститут освітньої аналітики» 2018.
33. Митрополит Андрей Шептицький. *Як будувати рідну хату*. Львів, Гердан. 2003.
34. Митрополит Андрей Шептицький. *Християнська школа для української молоді. Львів, квітень 1938 р. // Пастирські послання (1918-1939)*, Т. І2. Львів 2009, 430-434.
35. Митрополит Андрей Шептицький. *Декрет Про виховання. Львів, жовтень 1942 р. // Пастирські послання (1939-1944)*, Т. ІІІ. Львів 2010, 514-540.
36. Михайлишин М. *Національно-патріотична діяльність митрополита Андрея Шептицького* // [pedcollege.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/Національно-патріотична-діяльність Шептицького.pdf](https://pedcollege.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/Національно-патріотична-діяльність_Шептицького.pdf) (27.12.2022).
37. Михайліченко М.В. – Рудик Я.М. *Освітні технології*: навчальний посібник. Київ 2016.
38. Морзе Н.В. *Опис цифрової компетентності педагогічного працівника*: Проєкт: Розроблено на виконання Наказу МОН України № 38 від 15.01.2019. Київ 2019.
39. *Науково-методичні та духовні аспекти викладання етики в загальноосвітніх навчальних закладах області* / Упор. Чирка В.В. та ін. Полтава 2008.
40. Ніколаєнко М.С. *Інтерактивна дошка: теорія і практика*. Суми 2018.
41. Папа Венедикт ХVІ. *Апостольське повчання Verbum Domini*. Львів 2011.

42. Паніна Л. – Ковбасюк Т. *Використання сучасних освітніх інструментів для підвищення рівня цифрової компетентності педагога НУШ* // medialiteracy.org.ua/vykorystannya-suchasnyh-osvitnih-instrumentiv-dlya-pidvyshhennya-rivnya-tsyfrovoyi-kompetentnosti-pedagoga-nush/ (12.02.2023).
43. Патріарша катехитична комісія УГКЦ. *Блаженніший Святослав заохочує батьків обстоювати навчальні години християнської етики у школах.* 2021 // ct.ugcc.ua/catechism/catechism-doc/oficzijni-dokumenty/zvernennya-i-poslannya-glavy-ugkc/37142 (08.02.2023).
44. Пометун О. І. Пироженко Л.В. *Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібник.* Київ 2004.
45. *Про освіту* : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII // *Голос України* № 178-179. (27 вересня 2017), 10–22. // zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (08.02.2023).
46. *Про повну загальну середню освіту* : Закон України в редакції від 01.07.2022. № 2315–IX. *Відомості Верховної Ради України.* // zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text (08.02.2023).
47. *Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року* : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р. // www.kmu.gov.ua/npas/249613934 (09.02.2023).
48. *Про Національну програму «Діти України»*: Указ Президента України від 18.01.1996 р. *Відомості Верховної Ради України.* // zakon.rada.gov.ua/laws/show/63/96#Text (07.02.2023).
49. *Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси*: Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2012. №1060 // zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12#Text (12.02.2023).
50. Романів Т.В. *Персональний інформаційно-освітній простір сучасного вчителя* // *Парадигма освітніх інновацій – 2019: VI міський конкурс.* Номінація «Цифрове забезпечення освітнього процесу». Тернопіль 2018.
51. *Святе Письмо* / пер. о. Іван Хоменко. Львів 2022.

52. Семенова О.В. *Актуальні аспекти формування освітнього середовища при запровадженні змішаного навчання* // Державний навчальний заклад «Запорізький центр професійно-технічної освіти водного транспорту». Запоріжжя 2021.
53. Сіданіч І.Л. *Духовно-моральне виховання дітей у вітчизняній школі (XX – перша чверть XXI століття): автореферат дис... докт. педаг. наук. 13.00.01. Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, 2014.*
54. Синод Єпископів. *У Ватикані приготували інструкцію про дистанційне навчання. 2021 р.* // [synod.ugcc.ua/data/u-vatykani-prygotuvaly-instruktsiyu-pro-dystantsiyne-navchannya-6600/\(08.02.2023\)](http://synod.ugcc.ua/data/u-vatykani-prygotuvaly-instruktsiyu-pro-dystantsiyne-navchannya-6600/(08.02.2023)).
55. Скрипченко О. В. та ін. *Вікова та педагогічна психологія: навчальний посібник. 2-ге вид.* Київ 2007.
56. *Словник-довідник з професійної педагогіки* / за ред. А.В. Семенової. Одеса 2006.
57. Сохань Г.С. та ін. *Основи християнської етики. 1-11 класи: Навчальна програма курсу за вибором для закладів загальної середньої освіти* // loipro.lviv.ua/files/news2022/Г.%20Програма%20христ.етика%202022остаточний%20варіант.pdf (22.12.2022).
58. Турчина І.С. – Вахрушева Н.М. *Формування навчально-пізнавальної компетентності учнів початкової школи як педагогічна проблема* // *Молодий вчений. Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.* 2018, 13-16.
59. Царук М. *Інноваційні підходи до викладання християнської етики у закладі загальної середньої освіти* // *Комунальний заклад «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського».* Кропивницький 2022.
60. Цюрак О.Д. *Роль предмету «Основи християнської етики» у формуванні моральних цінностей особистості* // *Управління освіти, молоді і спорту Коломийської райдержадміністрації.* Коломия 2018.

61. Шелестова Л.В. *Змішане навчання у початковій школі: методичні рекомендації*. Київ 2021.
62. Шелестова Л. В. *Змішане навчання як форма організації спільної діяльності учителя й учнів // Scientific Collection «InterConf»: with the Proceedings of the 5th International Scientific and Practical Conference «Scientific Community: Interdisciplinary Research»*. Hamburg, Germany 2021, 190 – 194.
63. Широков Д. *Платформатизація освітнього процесу під час дистанційного та змішаного навчання в школі // Міжнародний науковий журнал «Крааль науки». Секція: Педагогіка та освіта*. 2021, 247-253.
64. Штрімайтіс О.В. та ін. *Важливість використання електронного освітнього ресурсу для якісного освітнього процесу // Медична освіта №2*. Рівне 2019, 47-50.
65. Шумська О. *Основи християнської етики: зошит для 1 класу*. Тернопіль 2020.
66. Шумська О. *Основи християнської етики: зошит для 2 класу*. Тернопіль 2020.
67. Шумська О. *Основи християнської етики: зошит для 3 класу*. Тернопіль 2019.
68. Шумська О. *Основи християнської етики: зошит для 4 класу*. Тернопіль 2020.
69. Jakstiene V. *The Coherence of Teacher's ICT Competence and Study Programmes // Socialiniai mokslai*. 2011, 1 (71), 62-72.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Таблиця А. 1

Характерні ознаки розвитку дитини молодшого шкільного віку

Провідна діяльність та основні потреби	<p>Навчальна. Основні потреби привносяться з періоду ще дошкільного дитинства, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> - зберігається потреба у грі, особливість якої в цей період полягає в тому, що дитина може грати саму себе, прагнучи до позиції, що не вдається в реальності; - зберігається потреба в русі, що часто заважає на уроках; отже, необхідно організовувати у школі відпочинок молодших школярів; - як одна з провідних зберігається потреба в зовнішніх враженнях, що перетвориться в пізнавальну активність дитини; - потреба у спілкуванні, безпосередньо пов'язана з навчальною діяльністю. <p>Як основну потребу в період початкового навчання виділяють потреба в суспільно значущій діяльності, якою і є навчання у школі.</p>
Емоційна сфера	<p>Це період підвищеної емоційності, що трохи знижується до третього класу. Дитина вже може усвідомлювати й контролювати свої емоційні стани (не повний, а частковий контроль). У молодшому шкільному віці вже спостерігається досить чітка диференціація почуттів (естетичні, моральні, інтелектуальні й ін.). У цей же період для дітей характерні вразливість і сугестивність. Розвиваються вольові якості дитини: довільність витримки наполегливість.</p>
Особливість життєвої ситуації	<p>Міняється уклад життя, відбувається зміна режиму дня. Дитина зіштовхується з одноманітністю й необхідністю організовувати своє дозвілля після школи. Виникає додаткове стомлення від напруженої розумової діяльності. Складаються нові позасімейні відносини - з учителем, а потім і з однокласниками. У загальношкільній ситуації молодші школярі відчуваються безпомічними.</p>
Сприймання	<p>Досить розвинуте: висока гострота зору та слуху, вони добре орієнтуються у різноманітних формах та кольорах тощо; слабо диференційоване (діти цього віку ще не вміють здійснювати цілеспрямований аналіз результатів сприймання, виділяти серед них головне, істотне); формування спостереження; зростає швидкість перебігу процесів сприймання; збільшується кількість сприйнятих об'єктів, розширюється обсяг запам'ятовування тощо; проходять і зміни якісні: поступово сприймання стає довільним, цілеспрямованим процесом; з віком зростає точність розрізнення форми предметів.</p>
Пам'ять	<p>Розвивається у напрямку посилення її довільності, зростанні можливостей свідомого керування нею та збільшенню обсягу смислової, словесно - логічної пам'яті. Змінюється співвідношення мимовільного і довільного запам'ятовування на користь зростання ролі останнього. Мимовільне запам'ятовування і відтворення включається у систематичне виконання дітьми навчальних завдань, завдяки чому, а також внаслідок подальшого розвитку мислення, ці процеси стають систематичнішими і продуктивнішими; під впливом навчання формується логічна пам'ять,</p>

внаслідок чого змінюється співвідношення образної та словесної пам'яті.

Продовження додатку А

Увага	Недостатньо розвинута довільна увага; домінує увага мимовільна, спрямована на нові, яскраві, несподівані та захоплюючі об'єкти; слабкість гальмівних процесів у цьому віці зумовлює також нестійкість уваги; стає довільнішою за умови створення такої атмосфери для цілеспрямованої діяльності, за якої вони привчаються керуватися самостійно поставленою метою; розвиток довільної уваги іде від керування цілями, поставленими перед дітьми дорослими, до реалізації самостійно сформованих цілей, від постійного контролю з боку вчителя до самоконтролю; зростає обсяг і стійкість уваги; тісно пов'язана з важливістю навчального матеріалу; залежить і від доступності та посиленості навчальних знань.
Мовлення	Дитина вже володіє певним словниковим запасом та граматиною мови: свідоме вживання різних форм слова, оволодіння письмом, збагачення внутрішнього мовлення. Змінюється співвідношення вживаних категорій слів, зростає словниковий запас, функції мовлення урізноманітнюються, удосконалюється його синтаксична структура тощо. Діти оволодівають писемним мовленням. Збільшується кількість слів і речень у письмових роботах, зростає швидкість письма, підвищується його якість. Засвоєнню письма передують оволодіння читанням, успіхи в якому залежать передусім від методів навчання процесу мовлення, що відбувається внаслідок оволодіння рідною мовою, її лексичними, граматичними, фонетичними можливостями. Розвивається мовлення і як засіб спілкування з іншими людьми, і як спосіб набування знань, і як інструмент творення та засіб вираження емоцій та вольової регуляції поведінки, і як об'єкт вивчення
Уява	Надзвичайно бурхлива, яскрава, із характерними рисами некерованості, у процесі навчання вона поступово розвивається; вдосконалюється відтворювальна уява, яка стає реалістичнішою та керованішою; інтенсивно формується і творча уява; на основі попереднього досвіду виникають нові образи, від простого довільного комбінування уявлень діти переходять до логічної побудови нових образів; зростає швидкість утворення образів, а також вимогливість дітей до витворів; на основі власного життєвого досвіду у дітей з'являються нові образи і діти переходять на вищий щабель - від простого довільного комбінування переходять до логічно обґрунтованої побудови нових образів
Аналіз	Від елементарного аналізу, коли до уваги береться лише якась частина предмета, діти поступово переходять до комплексного, прагнучи розглянути усі частини чи частини предмета пізнання, хоча ще не вміють встановлювати взаємозв'язки між ними. Аналіз поступово пов'язується із синтезом, однак для молодших школярів перший є доступнішим розумовим процесом: їм легше виділяти в цілому, ніж об'єднувати у ціле окремі поняття. Засвоєння молодшими школярами уміння порівнювати підносить їх аналітико - синтетичну діяльність на вищий рівень. Аналіз поступово переходить в абстрагування, яке стає важливим компонентом розумової діяльності учнів, необхідним для узагальнення і формування понять.

Складено за джерелом¹⁰⁵

¹⁰⁵ Скрипченко О. В. та ін. *Вікова та педагогічна психологія: навчальний посібник*. 2-ге вид. Київ 2007, 400.

ДОДАТОК Б

Цифрові інструменти планування освітнього процесу

<p>Planboard дивовижний онлайн інструмент спеціально розроблений для того, щоб вчителі могли оцінити та побачити наскільки добре організовані їх уроки та наскільки сплановано проходять шкільні дні¹⁰⁶.</p>	
<p>Capzles багато можливостей для шкільних уроків, але він є і додатком, який відповідає шкільним потребам. В ньому легко збирати різноманітні мультимедійні матеріали, зокрема фотографії, відео, документи та навіть дописи в блозі в одному місці, що ідеально підходить для навчання, чи створення онлайн програм¹⁰⁷.</p>	
<p>Quizlet спрощує вчителям створення підручників для учнів, особливо різноманітних карток, які допомагають їм легко запам'ятовувати важливу інформацію¹⁰⁸.</p>	
<p>MasteryConnect дозволяє зрозуміти на скільки успішні учні відповідно до державних та інших базових стандартів, а також спрощує відстеження й аналіз, як і будь-яку іншу функцію навчання¹⁰⁹.</p>	
<p>Glogster соціальний сервіс, який дозволяє поєднувати музику, фотографії, відео та інше, за своїм бажанням. Іншими словами, можна створювати мультимедійні постери. Це чудовий спосіб створення навчальних матеріалів і корисний інструмент для творчих проєктів¹¹⁰.</p>	

¹⁰⁶ Цифровий інструмент Planboard.

¹⁰⁷ Цифровий інструмент Capzles.

¹⁰⁸ Цифровий інструмент Quizlet.

¹⁰⁹ Цифровий інструмент MasteryConnect

¹¹⁰ Цифровий інструмент Glogster.

Освітні цифрові інструменти безпосереднього навчання

<p>Khan Academy допомагає багатьом викладачам доповнити свої навчальні матеріали цією чудовою збіркою матеріалів з математики, природознавства, фінансових порад та різноманітних вікторин¹¹¹.</p>	
<p>Socrative доступна на комп'ютерах, мобільних пристроях і планшетах, це система, де учні відповідають за допомогою ігор і вправ на будь-якому з цих пристроїв. Крім того, викладачі можуть легко відстежувати та оцінювати прогрес учнів¹¹².</p>	
<p>Kerpoof учні тут можуть використовувати захоплюючу інформацію, таку як ігри, інтерактивні заняття та інструменти для малювання, щоб отримати незабутню та творчу самореалізацію в процесі навчання¹¹³.</p>	
<p>StudySync освітня платформа з повнофункціональними інструментами для навчання, включаючи цифрову бібліотеку, щотижневі практичні публікації, онлайн роботи та рейтинги експертів, базові завдання та мультимедійні уроки¹¹⁴.</p>	
<p>Educreations чудовий онлайн інструмент для iPad, який дозволяє вчителям (або учням) створювати навчальні відео на певні теми. Ідеально підходить для учнів, щоб навчатися та демонструвати свої знання¹¹⁵.</p>	

¹¹¹ Цифровий інструмент Khan Academy

¹¹² Цифровий інструмент Socrative

¹¹³ Цифровий інструмент Kerpoof.

¹¹⁴ Цифровий інструмент StudySync.

¹¹⁵ Цифровий інструмент Educreations.